ΕΣΤΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ
ΛΑΥΡΙΩΤΟΥ
ΑΥΞΩΝ ΑΡΙΘ.

ΤΟΜΟΣ ΔΕΚΑΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

1885

[ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ]

ΤΙΜΑΤΑΙ ΦΡ. 6—ΔΕΔΕΜΕΝΟΣ ΦΡ. 8

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μητροπόλεως
ΕΥΛΟΓΙΟΥ ΚΟΥΡΙΛΑ

ΑΘΗΝΗΣΙ
Γ. ΚΑΣΔΟΝΗΣ, ΕΚΔΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ
Γραφεῖον τῆς Ἑστίας: Ἐπὶ τῆς Δεωφόρου Πανεπιστημίου, 39
1885

Ἀριθ. 493 — Λεπτὰ εἴκοσι πέντε.

ΕΤΟΣ Γ'.

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΔΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος ΙΘ' Συνδρομὴ ἐτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 12, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20 — Αἱ συνδρομαὶ ἀρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρ. ἰσχύει, ἔτους καὶ εἴνε ἐτήσιαι.— Γραφεῖον Διευθ. Ἐπὶ τῆς λεωφ. Πανεπιστημίου 30. Ο Ἰουνίου 1885

ΕΛΛΗΝΕΣ ΣΤΡΑΤΙΩΤΑΙ ΕΝ ΤΗι ΔΥΣΕΙ

ΚΑΙ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΤΑΚΤΙΚΗΣ

Συνέχεια· ἴδε σελ. 376.

Δ'

Ἐμακρολόγησα ἐν τῇ ἐξετάσει τῶν λόγων τῆς ἀπεχθείας τῶν Στρατιωτῶν πρὸς τὰς βασιλικὰς ἐκστρατείας, ἢ τὰ λεγόμενα ταξείδια, διότι αὐτὴ ἡ ἀστρατεία τῶν ἰθαγενῶν πολεμιστῶν εἶνε ἡ πρωτίστη, ἢ μᾶλλον ἡ μόνη ἀφορμὴ τῆς παρακμῆς τοῦ βυζαντινοῦ κράτους καὶ τῆς ὑποδουλώσεως τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ὑπὸ τῶν Ὀσμανιδῶν, τῶν κατ' ἐξοχὴν τούτων ἐκστρατευτῶν.

Εἶνε ἀξιοπαρατήρητον γεγονὸς ὅτι ἐνῷ ἡ Ἑλλὰς ἔτρεφε μυριάδας στρατιωτικῶν ἀρχόντων, τοὺς ὁποίους θαυμάζουσι τὰ Φραγκικὰ Χρονικὰ τῆς Πελοποννήσου, ὅτι ἐνῷ ἐπὶ τῆς εἰσβολῆς τῶν Τούρκων οἱ αὐτοὶ Στρατιῶται διασπαρέντες ἀνὰ τὴν Δύσιν ἀπέδειξαν, ὡς ὁμολογοῦσιν οἱ σύγχρονοι ἱστορικοί, ὅτι οὔτε ἡ ἑλληνικὴ ἀνδρεία εἶχε χαθῆ, οὔτε ἡ παλαιὰ τακτικὴ λησμονηθῆ, μία δρὰξ Γάλλων πολεμιστῶν σχεδὸν ἀμαχητεὶ ὑπέταξε τὴν Πελοπόννησον, ἐν δὲ τῇ ἁλώσει οὐδεὶς τῶν Ἑλλήνων Στρατιωτῶν προμαχεῖ ὑπὲρ τῆς Πόλεως. Ἀλλ' αὐτὰ τὰ προμνημονευθέντα Χρονικὰ ἐξηγοῦσι τὸν λόγον τῶν ἀκατανοήτων θριάμβων τῶν Γάλλων ἐν Πελοποννήσῳ. Οἱ Στρατιῶται οὗτοι δὲν ἐπολέμησαν πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἀλλ' ἐκόντες ὑπετάγησαν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει τῆς τηρήσεως τῶν προνομίων των:

Τ' ἀρχοντολόγι τοῦ Μοραιῶς καὶ ὅλης τῆς Μεσαρέας
ἐποίκασιν συμβίβασιν μετὰ τὸν Καμπανέσην,
ὅτι ὅλα τὰ ἀρχοντόπουλα ποῦ εἶχασι προνοίαις, [1]
νὰ ἔχουσιν ὁ καθὲ εἰς πρὸς τὴν οὐσίαν ὁποῦ εἶχε
τὴν ἀνῶρωπιὰν καὶ τὴν στρατειὰν τόσον νὰ τοῦ ἀναμένῃ,
καὶ οἱ χωριάταις τῶν χωριῶν νὰ στέκουν ὡς ἂν τοὺς ἤραν.
Ἄρχοντας ἕξη ἔβαλαν, καὶ ἄλλους ἕξη Φράγκους,
ὅπως νὰ ἐμοιράσωσι τοὺς τόπους καὶ προνοίαις.

[1] Τὸ γαλλικὸν κείμενον φέρει «les gentilhommes grecs qui tenaient fiefs et terres et les casaux du pays.»

Εἶνε γνωστὸν ὅτι τὴν συνθηκολόγησιν ταύτην δὲν ἐδέχθησάν τινες τῶν στρατιωτικῶν ἀρχόντων, καὶ ἰδίως ὁ ἄρχων τοῦ Ναυπλίου καὶ Ἄργους Λέων ὁ Σγουρός, τὰ δὲ αὐτὰ Χρονικὰ διηγοῦνται τί ὑπέφεραν οἱ Γάλλοι ἀπὸ τὸν «φοβερὸν ἐκεῖνον Στρατιώτην.»

Ἐπὶ τοιαύταις συνθήκαις μένουσιν ἐν Πελοποννήσῳ οἱ Ἐνετοί, μισθοδοτοῦντες μάλιστα ἀδρῶς τοὺς Στρατιώτας· ὁσάκις δὲ θρασύς τις προβλεπτὴς ἐτόλμησεν ἢ νὰ δολιευθῇ τὰς συνθήκας, ἢ νὰ ἐξυβρίσῃ τὸν Στρατιώτην, ἡ ἀνταρσία ἐπήρχετο ὡς φοβερὰ Νέμεσις.

Τὰ αὐτὰ δὲ ἤθελον διατηρηθῆ καὶ ἐπὶ Τούρκων, ἂν ἡ ἐξωμοσία τῶν Ἀλβανῶν δὲν διῄρει τὰς δύο ἀδελφὰς φυλὰς εἰς προνομιούχους καὶ διωκομένους Στρατιώτας. Ἐκ πηγῆς αὐθεντικῆς, τῆς χρονογραφίας τοῦ πατριάρχου Νεκταρίου, γινώσκομεν ὅτι μέχρι τῶν μέσων τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος «ὁ Μωρέας εἶχε Τούρκους ὀλίγους (καλὰ καὶ νὰ τὸν ὥριζεν ὁ βασιλεὺς τῶν Τουρκῶν), διὰ τοῦτο οἱ Ἄρχοντες τοῦ τόπου, οἱ Χριστιανοί, ὥριζαν τοὺς τόπους καὶ τὰ χωρία, ὁποῦ ἔχουσι τώρα οἱ Τοῦρκοι οἱ λεγόμενοι Σπαΐδες· καὶ ἦσαν Ἄρχοντες χριστιανοὶ Σπαΐδες ἀπάνω εἰς τὸν τόπον, καὶ εἰς καιρὸν πολέμου ἔκαναν καὶ αὐτοὶ σιφέρι ὁμοίως μὲ τοὺς Τούρκους.» Ἀπὸ τοῦ προρρηθέντος διαζυγίου μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν Στρατιωτῶν, διαζυγίου τὸ ὁποῖον εἶνε τὸ μεγαλείτερον πολιτικὸν κατόρθωμα τῶν Τούρκων, τὸ περικόψαν τὰς πτέρυγας τοῦ ἑλληνικοῦ ἀετοῦ, χρονολογεῖται ἡ ἐμφάνισις τοῦ κλέφτου καὶ ἐλευθεροτοῦ τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Κι' ἂν τὰ δερβένια τούρκεψαν, τὰ πῆραν Ἀρβανίταις,
ὅσο 'νε ὁ Στέριος ζωντανὸς πασᾶ δὲν προσκυνάει·
πᾶμε νὰ λημεριάσωμε, ποῦ λημεριάζουν λύκοι.

Ε'

Δὲν ἠξεύρω ποῦ βασιζόμενοί τινες τῶν ἱστορικῶν ἰσχυρίσθησαν ὅτι οἱ Τοῦρκοι ὀφείλουσι τοὺς θριάμβους των εἰς τὸ ὑπ' αὐτῶν πρώτων ἐφευρεθὲν στρατιωτικὸν σύστημα, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν διατήρησιν μονίμου τιμαριωτικοῦ στρατοῦ. Ὅστις λάβῃ τὸν κόπον νὰ μελετήσῃ τὰς περισωθείσας πολλὰς τακτικὰς πραγματείας τῶν Βυζαντινῶν θὰ ἴδῃ ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἁπλῶς ἀπεμιμήθησαν αὐ-

τάς, καὶ οὐδέν, ἀπολύτως οὐδὲν προσέθηκαν. Καὶ πρῶτον, ἐπειδὴ περὶ Στρατιωτῶν ὁ λόγος, ἀναφέρομεν τὰ ἑξῆς· μέχρι τοῦ Ὀρχάνου οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐγνώριζον ἄλλον στρατὸν πλὴν τῶν λεγομένων Ἀκιντσίδων, δηλαδὴ ἱππέων στρατιωτῶν· ὅτι δὲ οἱ Ἀκιντσίδες οὗτοι εἶνε ἀπομίμησις τῶν ἡμετέρων Στρατιωτῶν, πειθόμεθα ἐκ τῶν παλαιῶν Ἑνετῶν χρονογράφων, οἵτινες μνημονεύοντες τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπεξηγοῦσι διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ: Akinzis, cioè Stradioti. Καὶ αὐτοὶ οἱ ὕστερον ὀργανισθέντες Σπαΐδες οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ οἱ ἡμέτεροι τιμαριοῦχοι. Ὁ ἐν τῇ ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδι γράψας τὴν Ἀριθμητικὴν Γλυζώνιος, φέρων παράδειγμα τῆς διαιρέσεως τῶν προσόδων τιμαριωτικοῦ χωρίου μεταξὺ πολλῶν συγκατόχων, ἀποκαλεῖ τοὺς κατόχους τοιούτων χωρίων «Σπαΐδες, ἤγουν Στρατιώταις.»

Ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ λεγομένου τάγματος τῶν Γιαντσάρων, θεωρουμένων ὡς καθαρᾶς Τουρκικῆς ἐφευρέσεως, εὑρίσκομεν παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς τὴν ἀρχὴν μέχρι καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος. Ὡς οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Juniores εἶχον καὶ οἱ Βυζαντινοὶ τοὺς Νεωτέρους, Ἄραβας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἐξωμότας· τοιοῦτος πρὸς τοῖς ἄλλοις ἦν καὶ ὁ κατὰ τῶν Ῥώσων ἀνδραγαθήσας Ἀνεμᾶς, ὁ υἱὸς τοῦ τελευταίου ἐμίρου τῆς Κρήτης, Κουρουπᾶ. Οἱ ἐξωμόται οὗτοι, λεγόμενοι καὶ *γαμβροὶ Σαρακηνοί*, κατετάσσοντο συνήθως εἰς τὰ πεζικὰ τάγματα τῶν Τσακώνων. Ἀλλ' ἴσως παρατηρηθῇ ὅτι οἱ Σαρακηνοὶ οὗτοι γαμβροὶ ἐνυμφεύοντο πρὸς χριστιανάς, ὡς τὸ ὄνομα δηλοῖ, ἐνῷ οἱ Γιανίτσαροι ἔμενον ἄγαμοι ζῶντες ὡς στρατιωτικοὶ καλόγηροι. Καὶ οἱ Βυζαντινοὶ ὅμως εἶχον τάγματα στρατιωτικῶν καλογήρων, ἐφίππων μάλιστα, τοὺς ὁποίους περιγράφει οὕτως ὁ Εὐστάθιος Θεσσαλονίκης: «Ὦ τοῦ τῶν Μελαγχλαίνων τοῦδε φουσάτου! ἐῶ τοὺς ψιλοὺς καὶ πεζαιτέρους· ἀλλ' ὦ τῶν ἱππικωτάτων μοναχῶν, τῶν οὐ παραπολὺ Κενταύρων, ὧν ἐκεῖνο καὶ μόνον θαυμάζειν ἄξιον, ὡς οἱ μηδέποτε εἰς ὄνον γοῦν ἀναβεβλημένοι, δεξιοὶ τὰς ἱππικὰς ἐξελίξεις μετὰ τὴν κουρὰν ἀναβεβήκασι, δαιμονοφόρητον ἱππασίαν ταύτην δεδιδαγμένοι. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις οὐδὲ ἡμιόνοις ἐθέλουσι χρᾶσθαι, ἀλλὰ δι' ἵππων εὐγενῶν κατορχεῖσθαι πραγματεύονται καὶ αὐτῶν ὠκυπόδων καὶ δρομάδων, ὡς ἐξανεμοῦσθαι εἰς τάχος, εἴ που διώκειν ἢ φεύγειν δεήσει. Βαρύνουσι δὲ καὶ τὴν δεξιὰν κορύναις οἱ βριαρόχειρες, καὶ εἴ τις αὐτοῖς ἐμπελάσει μισούμενος καταφέρουσιν ἀφορήτοις, καὶ συντρίβοντες τὸν πληγέντα, εἶτα καυχῶνται ὡς γεννᾶῖοι καὶ παλαμναῖοι πεπλασμένοι. Πολλοὶ δὲ τῶν τοιούτων καὶ τοξοφοροῦσι καὶ ἀφιᾶσι βέλη, καὶ ἐντυχόντες ἀνακαγχάζουσι.» Τοιοῦτοι στρατοκαλόγηροι βεβαίως ἦσαν καὶ οἱ δορυφόροι τῶν πατριαρχῶν, οὓς ῥητῶς ὀνομάζει ὁ Συρόπουλος *γιαντσάρους*, τοιοῦτοι καὶ οἱ τὰς Θερμοπύλας ἐπὶ Ἀλαρίχου φρουροῦντες καὶ προδόντες τὴν Ἑλλάδα μαυροφόροι [1]).

Ὡς ἐκ θρησκευτικοῦ λόγου οἱ πρῶτοι Βυζαντινοὶ ἵδρυον ἐν τῷ κράτει ἀποικίας Σαρακηνῶν γαμβρῶν, οὕτω καὶ οἱ νεώτεροι εἶχον τοὺς λεγομένους Τουρκοπούλους, ἤτοι ἐκχριστιανισμένους Τούρκους. Ἐκ τινων μάλιστα ἱστορικῶν δεδομένων εἰκάζεται ὅτι αἱ ἀποικίαι τῶν τελευταίων τούτων ἐξωμοτῶν εἶνε ἐπίσης ἀρχαῖαι ὡς καὶ αἱ τῶν Σαρακηνῶν γαμβρῶν, εἰ μὴ ἀρχαιότεραι. Πρῶτος ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς Β' ἵδρυσεν ἐν Μακεδονίᾳ ἀποικίαν Τούρκων Βουλγάρων, συστήσας τὸ λεγόμενον θέμα τοῦ Στρυμόνος, ἢ τὸ τῶν Τούρκων Βαρδαριωτῶν. Οἱ τελευταῖοι οὗτοι βεβαίως εἶνε οἱ ὑπὸ τῶν ἱστορικῶν τῶν σταυροφοριῶν μνημονευόμενοι Turcopuli. Μέχρι τῶν ἑνετικῶν χρόνων περιεσώθη ἐν Κύπρῳ ἀποικία τοιούτων Τουρκοπούλων. Ὁ Παχυμέρης καὶ ὁ Γρηγορᾶς διὰ μακρῶν ἐξιστοροῦσι πῶς ὁ Σουλτάνος Ἀζετίν, διωκόμενος ὑπὸ τῶν Μογγόλων ἐζήτησεν ἄσυλον ἐν Βυζαντίῳ, καὶ πῶς μετὰ τὸν θάνατόν του (1265) μέρος τῆς πολυαρίθμου αὐτοῦ ἀκολουθίας ἐγκατέστη ἐν Δοβρούτσᾳ τῆς Βουλγαρίας, χίλιοι δὲ λογάδες ἀσπασθέντες τὸν χριστιανισμὸν κατετάχθησαν ἐν τῷ βυζαντινῷ στρατῷ ὑπὸ τὸ ὄνομα *Τουρκόπουλοι*.

Ἐκ τούτων δηλοῦται ὅτι παρὰ τῶν Βυζαντινῶν διδασκάλων καὶ Σαρακηνοὶ καὶ Τοῦρκοι ἐδιδάχθησαν ὁποίας σπουδαίας ὑπηρεσίας δύνανται νὰ παράσχῃ τῇ νέᾳ πίστει ὁ διὰ καταλλήλου διδασκαλίας φανατιζόμενος ἐξωμότης. Οἱ ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ προφήτου μαχόμενοι Ἕλληνες ἐξωμόται ἔφερον συνήθως τὸ ὄνομα Ῥωμηογενεῖς, ἐνίοτε ὅμως ὀνομάζονται ὡς οἱ ὑπὸ τὸν Σταυρὸν πολεμοῦντες ἐν θρησκευτικῇ ἀσυνειδησίᾳ συνάδελφοι, Τουρκόπουλοι, ὅπερ ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ὑπὸ τῶν Βυζαντινῶν πρώτων δημιουργηθὲν ὄνομα ἐδήλου οἱονδήτινα ἐξωμότην. Τὸ ἑξῆς παλαιὸν δημοτικὸν ᾆσμα ἀφορᾷ εἰς ἕνα τῶν Ἑλλήνων Τουρκοπούλων.

Ἡ κυρὰ Ρήνη τοῦ Σκληροῦ κ' ἡ Ἀρετὴ τοῦ Δούκα,
κ' ἡ Χρυσοκουβουκλιώτισσα, πανεύνοστα κορίτσια,
βγῆκαν νὰ περπατήσουνε, καὶ 'ς τὸ Λουτρὸ νὰ πᾶνε.
Ἡ μάνα της ἡ Σκληραινα — κάτσε, Ρηνειώ, τῆς λέγει·
κ' ὁ κύρης της ἀντίλεγε — σύρε, Ρηνηώ μου, σύρε,
σύρε, κ' ἐγὼ γιὰ χάρι σου τρεῖς βίγλαις θὰ καθίσω·
τὴ μιὰ καθίζω 'ς τὸ βουνό, τὴν ἄλλη 'ς τ' ἀκρογιάλι,
τὴν τρίτη τὴν καλλίτερη μέσ' τοῦ λουτροῦ τὴν πόρτα.
Ἀκόμη ὁ λόγος ἔστεκε κ' ἡ συντυχιὰ ἀποκράτει,
φωνάζ' ἡ βίγλα τοῦ βουνοῦ — μιὰ φοῦστα [1]) καταιβαίνει!
ἀφρακοπάει 'ς τὰ κύματα, τὸν Πλάτανο διαβαίνει!
Φωνάζ' ἡ βίγλα τοῦ γιαλοῦ — δυὸ φούστατες ἀρμενίζουν,
βάνουνε πλώρη 'ς τὸ Καστρί, καὶ 'ς τοῦ Λουτροῦ τὴν πόρτα!

[1]) «Τοιαύτας αὐτῷ τὰς πύλας ἀπέδειξε τῆς Ἑλλάδος ἡ τῶν τὰ φαιὰ ἱμάτια ἔχόντων ἀκωλύτως προσπαρεισελθόντων ἀσέβεια», γράφει ὁ ἐθνικὸς Εὐνάπιος. Ὅτι δὲ διὰ τῶν φαιῶν ἱματίων δηλοῦνται οἱ μαυροφόροι μοναχοί, βλέπε καὶ Ζώσιμον, σελ. 279, ἔκδ. Βέννης.

[1]) Λῃστρικὸν πλοῖον.

Φωνάζει κ' ἡ καλλίτερη — κορίτσια, πιάκανέ σας!
Ὥστε ν' ἀλλάξ' ἡ Ἀρετή, ν' ἀναζωσθῇ ἡ Εἰρήνη,
κ' ἡ Χρυσοκουβουκλιώτισσα τὸ δέμα της νὰ βάλῃ,
ἄλλοι ἀπ' τὴν πόρτα μπαίνουνε, κ' ἄλλοι ἀπ' τὸ παραθύρι,
τὴν ἀκριβῆ τῆς Σκληραινας ἀνάγερα τὴν πᾶνε.
Τουρκόπουλο τὴν δέχεται 'ς τὰ ὁλόχρυσα 'ντυμένο,
ἀπὸ τὸ χέρι τὴν κρατεῖ, 'ς τὴν φούστα τὴν ἐμπάζει,
'ς τὰ κλάμματα τηνὲ φιλεῖ, τήνε σφιχταγκαλιάζει.
Βουλάκι πῆγε 'κάθησε 'ς τῆς τέντας του τὰ ξύλα·
δὲν ἐκηλάδειε σὰν πουλί, κι' οὔτε σὰν χελιδόνι,
μόν' ἐκηλάδειε κ' ἔλεγε μ' ἀνθρώπινη ὁμιλία:
—Πολὺ κακὸ ποῦ τῶπαθες, Σκληραινα, τέτοια 'μέρα,
'ς τὴ Ρήνη σου τὴν ἀκριβῆ τὴν μοσχαναθρεμμένη,
ὁποῦχε ρήγαν ἀδελφό, ποῦχε καὶ ρήγα κύρη!
Δὲν εἶνε κρίμα κι' ἄδικο, δὲν εἶνε καὶ κατάρα,
νἄχῃ ὁ ἀδελφὸς τὴν ἀδελφὴ 'ς τὸ κόρφο του κλεισμένη,
σὰ νύφη νὰ τηνὲ φιλῇ, σὰν ἄντρας νὰ τὴν βλέπῃ!
—Ἀκοῦς, ἀκοῦς, Τουρκόπουλε, τί λέει τὸ πουλάκι;
—Πουλάκ' εἶνε κι' ἀς κηλαδῇ, πουλάκ' εἶνε κι' ἀς λέῃ.
—Γιὰ νὰ σοῦ 'πῶ, Τουρκόπουλε, ποιὸς εἶσαι, πῶς σὲ λένε;
Εἶχ' ἀδελφὸ 'ς τὴν ξενητειὰ καὶ πρωτοταξειδιάρη,
ἄλλοι μᾶς λέν' πῶς χάθηκε, κι' ἄλλοι μᾶς λέν' ποῦ 'πνίγη,
κι' ἄλλοι μᾶς λέν' ποῦ τοῦρκεψε 'ς τῆς Ἀραπιᾶς τὰ μέρη.
—Πές μου καὶ σύ, κορίτσι μου, ποῦθε κρατεῖ ἡ σειρά σου;
—Καὶ τί κερδίζεις νὰ σοῦ πῶ ποῦθε κρατεῖ ἡ σειρά μου;
ἀς ἦν' ἀπὸ τ' ἀνάθεμα καὶ τὴν ἀνερωζάλη!
—Πές μου νὰ ζήσῃς, λιγερή, πῶς λέν τὰ γονικά σου;
—Ἡ μάνα μ' ἀπ' τὴ Κόριθο, κι' ὁ κύρης μου ἀπ' τ' Ἀνάπλι,
Σκληρὸ τὸν λένε 'ξάκουστο, κ' ἐμένα κυρὰ Ρήνη.
—Πιάσ' ἀδελφή μ', τὴν τσέπη σου, πιάσε καὶ τὴν ποδιά σου.
Σ' τὴν τσέπη βάζει τὰ φλωριά, καὶ 'ς τὴν ποδιὰ τὰ γρόσια.
—Σύρε, Ρηνηώ, 'ς τὸ σπίτι μας, σύρε 'ς τὰ γονικά μας,
κ' ἐγὼ ἀπὸ πίσω σου ἔρχομαι ναύρω νὰ σὲ παντρέψω.
Τόνε φιλεῖ σὰν ἀδελφό, πάλε μεταφιλεῖ τον,
τηνὲ φιλεῖ σὰν ἀδελφή, καὶ 'ς τὸ Λουτρὸ τὴ βγάζει [1]).

Ἐκ τῆς ἱστορίας μανθάνομεν ὅτι πλῆθος Ἑλλήνων ἐξωμοτῶν οὐ μόνον συνεπύκνωσαν τὰς ἀραιὰς φάλαγγας τῶν πρώτων Ὀσμανιδῶν, ἀλλὰ καὶ τὴν πολεμικὴν τέχνην διδάξαντες αὐτοὺς πρῶτοι τοῖς ἔδειξαν τὴν πρὸς τὸ Βυζάντιον καὶ τὴν Ἑλλάδα ἄγουσαν. Ὁ Παχυμέρης καὶ ὁ Γρηγορᾶς γράφοντες ἐν ᾗ ἐποχῇ οἱ Τοῦρκοι ἦσαν ἀφανὴς ὁρδή, ὑποτελὴς τῶν Σουλτάνων τοῦ Ἰκονίου, λέγουσιν ὅτι τὸ κυριώτερον αἴτιον τῶν ἐν Ἀσίᾳ προόδων τῶν Τούρκων Σελδουκιδῶν καὶ ἡ τῆς χώρας ἐρήμωσις ἦν ἡ κατάργησις τῶν Στρατιωτικῶν τιμαρίων. Ἀπὸ τῆς πολιτικῆς ταύτης μελέτης ἀρχόμενος τῆς μεγάλης χρονογραφίας ὁ ὀξυδερκὴς δικαιοφύλαξ διὰ μακρῶν ἐξετάζει τὸ ζήτημα τῆς ἐξασφαλίσεως τοῦ κράτους διὰ τῆς καθιδρύσεως στρατιωτικῶν τιμαρίων ἐν τοῖς ὀρεινοῖς ἰδίως μέρεσιν. Ἐπὶ Μιχαὴλ ὁμῶς Παλαιολόγου ὁ σταυλάρχης αὐτοῦ Χαδηνὸς ἔπεισε τὸν βασιλέα περὶ τοῦ ἀσυμφόρου τῆς διατηρήσεως τοιούτων κρατιδίων, καὶ σταλεὶς ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ εἰς ἐπιθεώρησιν τῶν Ἀνατολικῶν ἄκρων, ἢ ἀκριτικῶν θεμάτων ὡς λέγουσιν αἱ Τακτικαί, «εὑρὼν ἄνδρας βαθυπλούτους, καὶ κτήμασι καὶ θρέμμασι βρίθοντας» κατέγραψεν αὐτοὺς ὡς ἁπλοῦς στρατιώτας, καὶ ὁρίσας εἰς ἕνα ἕκαστον ἐτήσιον ἐπιχορήγησιν τεσσαράκοντα νομισμάτων, διέταξεν ἵνα τὰ ὑπόλοιπα εἰσοδήματα τῶν ὑπ' αὐτῶν κατεχομένων κτημάτων εἰσκομίζονται εἰς τὸ βασιλικὸν ταμεῖον. Ἡ ἐπισφαλὴς αὕτη πρᾶξις, ὡς τὴν ἀποκαλεῖ ὁ ἱστορικός, ἐμάρανε τὸν ζῆλον καὶ τὴν ὑπὲρ τοῦ κράτους προθυμίαν τῶν ἀκριτῶν καὶ παρέλυσε τὰς δυνάμεις αὐτῶν [1]). Καὶ δὴ τῆς ἀσθενείας καὶ ἀπροθυμίας τῶν τιμαριωτῶν τούτων ἐπωφελούμενοι οἱ Τοῦρκοι ἐπέπεσαν κατ' αὐτῶν καὶ ἀκόπως ἐνεδρύθησαν εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὀχυρώματά των. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ἐχορηγοῦντο αἱ ὑπὸ τοῦ Χαδηνοῦ ὁρισθεῖσαι ῥόγαι (μισθοὶ) τῶν 40 νομισμάτων, οἱ φρουροῦντες τὰ ἄκρα ὁπωσδήποτε ἀντεῖχον, «ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ ταύτας (τὰς ῥόγας) οἱ ἄρχοντες ἐγλίσχοντο», οἱ Στρατιῶται ἀδυνατοῦντες νὰ διατηρηθῶσιν, οἱ μὲν ἔπεσαν πολεμοῦντες, οἱ δὲ ἡνώθησαν πρὸς τοὺς ἐχθρούς, ἄλλοι δὲ ἀλλαχοῦ μετῴκησαν.

Οὕτως ἀρξάμεναι αἱ πρὸς τοὺς Τούρκους λιποταξίαι ἐξηκολούθησαν μέχρι τῆς τελικῆς καταλύσεως τοῦ κράτους. Πρὸς τοῖς ἄλλοις μνημονεύεται καὶ ὁ διαβόητος ἄρχων τῆς στρατιωτικῆς κώμης Κιρμακίας, Μιχάλης, ὁ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπονομασθεὶς Σφηνοπώγων (Καιζές), φίλος καὶ σύμμαχος τοῦ αὐθέντου τοῦ Ἐσκισέχρ, ἐπὶ τέλους δὲ ἀδελφοποιητὸς καὶ πολύτιμος σύμβουλος τοῦ ἱδρυτοῦ τοῦ Ὀσμανικοῦ κράτους Ὀσμάνου. Τὰ αὐτὰ δὲ συνέβησαν καὶ ἐν Ἑλλάδι· ἐπὶ τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ μεγάλη μερὶς τῶν ἐν Πελοποννήσῳ Στρατιωτῶν ὁριστικῶς ἀπέκλινε πρὸς τοὺς Τούρκους, ὁ δὲ πρῶτος ἐν Εὐρώπῃ ἀνδραγαθήσας γιανίτσαρος, Χαμουζᾶς, ἦν Πελοποννήσιος. Ἡ χαλάρωσις ἀφ' ἑνὸς τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, καὶ ἀφ' ἑτέρου τὸ ἐν πάσῃ ἑλληνικῇ καρδίᾳ βασιλεῦον ἔνστικτον τῆς φιλοπρωτίας εἶνε τὰ μόνα αἴτια τῆς μετὰ τῶν Τούρκων συνεννοήσεως τῶν ἡμετέρων Στρατιωτῶν. Εἶνε ζήτημα ἂν εἰς τὰς φλέβας τῶν ἐν πάσῃ τῇ Ἑλλάδι ἐγκατεστημένων Τούρκων προύχόντων ῥέει ἡ ἐλαχίστη βανὶς Τουρκικοῦ αἵματος, ὡς εἶνε ζήτημα ἂν ποτε ἡ Ἑλλὰς ἐπόθησε τὴν εὐημερίαν τοῦ Βυζαντίου.

Δυστυχῶς οἱ βυζαντινοὶ καλόγηροι, παραγνωρίσαντες τὴν ἱερὰν ἀρχὴν τῆς διὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀληθοῦς ἀνακαινίσεως καὶ ἀνυψώσεως τοῦ ἀνθρώπου, ἐνόμισαν ὅτι ἐξεχριστάνισαν τὴν Ἑλλάδα μεταβαλόντες τοὺς ἀρχαίους ναοὺς εἰς ἐκκλησίας, ἀπαραλλάκτως ὡς οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐνόμισαν ὅτι ἐκήρυξαν τὴν βασιλείαν τοῦ Πάπα καὶ τοῦ Ἰσλάμ, μεταβαλόντες τοὺς ὀρθοδόξους ναοὺς εἰς λατινικοὺς καὶ τσαμία, καὶ εἰσαγαγόντες ἀντὶ ἀληθοῦς θρησκείας τερατώδεις τινὰς δεισιδαιμονίας, τὰς ὁποίας τρομάζει ὁ ἀμαθὴς καὶ οἰκτείρει ὁ ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος. Ἐνῷ ὁ Πορφυρογέννητος διαβεβαιοῖ ὅτι ἐπὶ τοῦ πάππου του Βασιλείου εἶχεν ἐκχριστιανισθῆ καὶ

[1]) Ζαμπελίου. «Πόθεν ἡ λέξις τραγουδῶ», σελ. 41—43.

[1]) Δριμύτερον τοῦ Παχυμέρη στιγματίζει τὸ πολιτικὸν τοῦτο λάθος ὁ Γρηγορᾶς ἀποκαλῶν «ἀτύχημα καὶ τῶν μάλα μεγίστων αἴτιον συμφορῶν.»

ἡ Μάνη, μεταγενέστερα καὶ αὐτοῦ τοῦ Πορφυρογεννήτου ἁγιογραφικὰ μνημεῖα διαβεβαιοῦσιν ὅτι ἐν Λακωνίᾳ ἐβασίλευον ἄρχοντες μὴ χριστιανοί, τρομεροὶ μοναχοφάγοι· ἐνῷ ὁ Oriens christianus καταγράφει τὴν σειρὰν ὅλων τῶν ἐν τῇ χριστιανικῇ Ἀνατολῇ ἐπισκοπευσάντων, αἱ ἑλληνικαὶ ἐπισκοπαὶ δὲν ἔχουσι σειρὰς ἐπισκόπων, αἱ πλεῖσται δὲ ὁμολογοῦνται ὡς ἱδρύματα τῆς Τουρκοκρατίας· ἐνῷ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει λεπτολογοῦσι περὶ τῆς γεωμετρικῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, εἷς Πελοποννήσιος τιμαριοῦχος τολμᾷ νὰ κηρύξῃ τὴν ἀντικατάστασιν αὐτῆς τῆς χριστιανικῆς λατρείας διὰ τῶν παλαιῶν τῆς Ἑλλάδος θεῶν· ἐνῷ ὁ ἀρχιεπίσκοπος Νεῖλος ὁ Καβάσιλας συγγράφει φοβερούς τόμους κατὰ τοῦ Πάπα καὶ τῶν αἱρετικῶν, κρύφα ἐπιπλήττει τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνεψιόν του, ὅτι πολὺ ἐβιάσθη νὰ κηρύξῃ ἐνώπιον τῆς βυζαντινῆς αὐλῆς τὸν Ἑλληνισμόν, ἐνῷ ὤφειλε νὰ μιμηθῇ τοὺς ἐξύπνους ἐμπόρους, οἵτινες ἀείποτε λέγουσι τὰ καταθύμια τῶν πρὸς οὓς συναλλάσσονται, χωρὶς ποτὲ νὰ γυμνώσωσι τὴν καρδίαν των. Ἐκ τῆς ἀκατονομάστου ἀκηδείας τῶν Βυζαντινῶν εἰς ἀληθῆ χριστιανικὴν ἀγωγὴν τῆς Ἑλλάδος, προῆλθον καὶ δι' ἐκείνους πληγαὶ φοβεραί, καὶ δι' ἡμᾶς φοβερώτεραι· ἂν ἡ θρησκευτικὴ ἀδιαφορία εἶνε νόσος, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πάσχει δεινότερον παντὸς ἄλλου λαοῦ· ὅταν ὅλος ὁ ἑλληνικὸς λαὸς ἀναγνωρίσῃ ὅτι μόνη ἡ νηστεία δὲν ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαῖον λίθον τοῦ χριστιανικοῦ οἰκοδομήματος, θὰ προκύψῃ ἐν Ἑλλάδι θρησκευτικὸν χάος ἀπαράλλακτον τοῦ ἐν Ἀλβανίᾳ, ἀφοῦ καὶ οἱ ψευδομουσουλμάνοι οὗτοι ἤρχισαν ἀναγνωρίζοντες ὅτι ὁ σουλτάνος δὲν εἶνε πλέον ὁ πλουτοδότης πατισάχ, μόνον δὲ τὸ κοράνιον δὲν ἀρκεῖ εἰς παραγεμισμὸν πεινῶντος στομάχου. Οἱ Βυζαντινοὶ κλείσαντες τὰς ἐν Ἑλλάδι φιλοσοφικὰς σχολάς, δὲν ἐνόησαν ὅτι ὤφειλον συγχρόνως ν' ἀναπετάσωσι τὰς θύρας χριστιανικῶν φροντιστηρίων, ἀπ' ἐναντίας δὲ νομίσαντες ὅτι τὸ σκότος εἶνε ὁ ἀσφαλέστερος τοῦ προσηλυτισμοῦ τῶν ἐθνικῶν ἐπίκουρος, περιέζωσαν τὴν Ἑλλάδα διὰ παχυτάτου περιβόλου ἀμαθείας· μόνος ὁ φιλέλλην Ψελλὸς προεδῶν τὸν ἐκ τοῦ ἀτόπου τούτου κίνδυνον ὕψωσε γενναίαν φωνὴν ὑπὲρ διαδόσεως ὀλίγου χριστιανικοῦ φωτὸς καὶ ἐν τῇ ἀποκλήρῳ χώρᾳ· δυστυχῶς ὅμως ὑπερίσχυσε μέχρι τέλους ἡ παλαιὰ παράδοσις, καὶ οἱ ἐν Βυζαντίῳ, βδελυσσόμενοι τοὺς Ἕλληνας ἀδελφοὺς ὡς ἐναγεῖς, ὕβριζον ἀποκαλοῦντες αὐτοὺς «παναπίστους, πονηρούς, βαρβάρους, Σκύθας, Μασσαγέτας, ἀπεσθλαβωμένους δούλους τῶν Ῥωμαίων, ἀθεωτέρους τῶν Τούρκων.» Ἡ βυζαντινὴ παράδοσις ἐπικρατεῖ καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, ἀφοῦ ὁ πρῶτος ὑπόδουλος πατριάρχης, ὁ Θεσσαλὸς Γεννάδιος γράφει κατὰ Ἑλλήνων καὶ διαρρήδην ἀποκηρύττει τὴν ἑλληνικὴν καταγωγήν του, εἰς πολλὰ δὲ διασωθέντα προσευχητάρια ὁ Θεὸς ἐπικαλεῖται ἵνα σώσῃ τὸν δεόμενον «ἀπὸ μυσαρῶν Ἑβραίων καὶ Ἑλλήνων.» Ἐν τούτοις ἐν μέσῳ τῆς ζοφερᾶς ἐκείνης ἀγροικίας διετηρήθη λάμπων ὡς καθαρὸς ἀδάμας ὁ ἑλληνικὸς νοῦς, ὅταν δὲ τὸ ψυχορραγοῦν Βυζάντιον ἐπικαλῆται τὴν ἀρωγὴν τῶν ὁμαιμόνων, οἱ ἐν Ἑλλάδι ἀδελφοὶ ἀδιαφοροῦσιν, ἐν μέσῳ δὲ τῶν θρήνων τῆς ὑπὸ τοῦ Ἰσλὰμ ἀπειλουμένης ἐκκλησίας ἐκπυρσοκροτεῖ ἐν Σπάρτῃ ὁ ἀντιχριστιανικὸς πύραυλος τοῦ Πλήθωνος. Ἡ ἀληθὴς ἀναγέννησις τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἱδρύσεως τῶν πρώτων ἐν Ἑλλάδι σχολείων, ἐν οἷς παραδόξως βλέπομεν αὐτοὺς τοὺς καλογήρους διδασκάλους, ἐμπνέοντας εἰς τοὺς ἀκροατὰς των ἴσην πρὸς τὴν πατρίδα καὶ τὴν πίστιν ἀγάπην· ἐν ὀνόματι δὲ τοῦ Λεωνίδα καὶ τοῦ Χριστοῦ πίπτουσιν ἐν Θερμοπύλαις δύο καλόγηροι, ὁ Διάκος καὶ ὁ Ἡσαΐας [1]).

ΣΤ'

Εἴπομεν ὅτι πλὴν τῆς θρησκευτικῆς ἀδιαφορίας, καὶ τὸ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ Ἕλληνος αἴσθημα τῆς φιλοπρωτίας συνετέλεσεν εἰς χαλάρωσιν τῶν πρὸς τὸ Βυζάντιον δεσμῶν τῶν Ἑλλήνων τιμαριωτῶν. Ἰδιάζων χαρακτὴρ τῶν Στρατιωτῶν ἦν ἡ διχόνοια προερχομένη ἐκ πνεύματος ζηλοτύπου ἰσότητος. Ὁ ἀνώνυμος ἐγκωμιαστὴς τοῦ αὐτοκράτορος Μανουὴλ ἔγραψε φρικώδη εἰκόνα τοῦ βίου τῶν ἐν Πελοποννήσῳ τιμαριωτῶν, ἐξ ἧς παραθέτω τὴν ἑξῆς περικοπήν· «γένος Ἑλλήνων, οὐκ ἀσφαλεῖ γλώττῃ χρώμενον, ἔργῳ δὲ τὸ πᾶν ἄθεοι, καὶ θηρίων ἁπάντων ὠμότεροι, μήτε θεῷ, μήτε φύσεως ὅροις πειθόμενοι, ἀλλὰ πλεονεξίᾳ καὶ ἁρπαγῇ καὶ τοῖς τῶν ὁμοφύλων αἵμασι χαίροντες, ἀνδραποδιστὰς περὶ κακίας ἄθλων μιμούμενοι, στεφανηφοροῦσιν ἀσέβειαν, αὐτοὺς πρὸς ὑπερβάλλοντες.... τοιούτοις ἔθεσιν ἐξαιρέτως προσέχοντες ἀργαλεωτάτων δεινῶν καὶ ἀπεχθεστάτων αἴτιοι γίγνονται, ἀναλαβόντες ἄνωθεν ἐκ προγόνων αὐτὸ (τὸ ἔθος τῆς ἀλληλομαχίας) κατά τινα συγγενείας διαδοχήν, καὶ κλῆρον ἀνόσιον ἅμα καὶ ἀπαραίτητον, σεμνυνόμενοι μᾶλλον αὐτοῖς (τοῖς προγόνοις) ἢ τῇ σφενδόνῃ Γύγης, καὶ πλατάνῳ Κῦρος χρυσῇ». Ἐπεικέστερον τούτου εἰκονίζει τοὺς Πελοποννησίους τοπάρχας ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης ὁ Καντακουζηνός «Οὔτε γὰρ κακοπραγία, οὔτ' εὐημερία, οὔτε χρόνος ὁ πάντα λύων διαλύειν δύναται αὐτοῖς τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔχθραν, ἀλλὰ διὰ βίου τε πολέμιοί εἰσιν ἀλλήλοις, καὶ μετὰ τελευτὴν ὥσπερ τινὰ πατρῷον κλῆρον καταλείποντες τὴν πρός τινας διαφοράν. Καὶ τῶν Λυκούργου νόμων πάντων ἀμελήσαντες, ἑνὸς μόνου τοῦ Σόλωνος ἐξέχονται τοῦ Ἀθηναίου ἀκριβῶς, ὃς ἀτίμους ποιεῖ τῶν πολιτῶν τοὺς ἐν στάσει μηδεμιᾷ μερίδι προσκειμένους». Τὸν ἐν Μάνῃ πόλεμον τῶν φατριῶν κατέπαυσεν ἡ ἑλληνικὴ ἐπανάστασις.

Τὰ Χρονικὰ τῆς Πελοποννήσου ρητῶς λέγουσιν ὅτι, ἐπειδὴ ἔλειψεν ὁ ἐν Βυζαντίῳ βασιλεύς, ἦλθον οἱ Φράγκοι νὰ τὸν ἀντικαταστήσωσιν· ἰδοὺ δὲ τί ἔλεγε πρὸς τοὺς Πελοποννησίους ἄρχοντας ὁ Βιλλαρδουΐνος:

Ἄρχοντες, φίλοι καὶ ἀδελφοὶ καλοί μου καὶ συντρόφοι,
ἐσεῖς θωρεῖτε, ἐβλέπετε τὸν αὐθέντην ἐτοῦτον,
ὁποῦ ἦλθεν ἐδῶ εἰς τοὺς τόπους σας, ὅπως νὰ τοὺς κερδίσῃ,
μηδὲν σκοπήσετε, ἄρχοντες, ὅτι διὰ κοῦρσον ἦλθε,
νὰ πάρῃ ρούχα καὶ ζῶα, καὶ νὰ μισέψῃ ἀπ' ἐδῶ·
ὡς φρονιμους ὑποῦ σᾶς θωρῶ, πληροφορίαν σᾶς λέγω,
αὐθέντης εἶνε βασιλεὺς καὶ ἦλθε νὰ κερδίσῃ,
ἐσεῖς αὐθέντην οὐκ ἔχετε τοῦ νὰ σᾶς συμμαχήσῃ.

Τὸ ἐν Ἑλλάδι τιμαριωτικὸν σύστημα διαφέρει τοῦ ἐν τῇ Δύσει, ὡς ἔχον καὶ δημοκρατικὴν χροιάν· ὁ Ἕλλην Στρατιώτης ὑποχρεοῦται ν' ἀκούῃ καὶ τὴν γνώμην τῶν ὑποτελῶν του, οἵτινες λέγονται παιδιά του καὶ γενειά του, οὐδέποτε δὲ δοῦλοι, ἀφοῦ καὶ αὐτοὶ τὸν ἀνέχονται οἰκειοθελῶς, καὶ οὐχὶ τυραννικῷ δικαιώματι. Ὅταν ὁ Βιλλαρδουΐνος ἐκστρατεύσας κατὰ τῶν Λακώνων ἔκτισε τὸν Μιστρᾶν, ὡς προμαχῶνα κατὰ τούτων, οἱ ἀρχηγοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀντιστῶσιν, ἀλλ' ὁ λαὸς προκρίνας τὴν ὑπὸ ὅρους ὑποταγὴν ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἄρχοντάς του τὴν ἀπόφασίν του.

Ἰδόντες γὰρ οἱ ἄρχοντες κ' οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ δρόγγου,
ὅτι τὸ κοινὸν ἐθέλασι νὰ ἔχουν προσκυνήσει,
μαντατοφόρους ἔστειλαν 'ς τὸν πρίγκηπα Γουλιέλμον,
συμβίβασιν ἐζήτησαν τοῦ νὰ ἔχουσιν ἐγκούσιον,
τέλος οὔτε δεσποτικὸν νὰ ποιήσουσι ποτέ τους,
καθὼς οὐδὲν τὸ ἔποικαν πώποτε οἱ γονεοί τους,
προσκύνημα νὰ δίδουσι, δουλείαν τῶν ἁρμάτων,
ὥσπερ τὸ ἐπολεμοῦσαεν ὁμοίως τοῦ βασιλέως.

Ἐρρέθη ὅτι οἱ Στρατιῶται ἀνεγνώρισαν τὴν φραγγικὴν κυριαρχίαν, ἐπὶ τῷ ὅρῳ τῆς τηρήσεως πάντων τῶν προνομίων, ἃ καὶ ἐπὶ τῶν Βυζαντινῶν ἀπήλαυον, ἡ δ' ἔλλειψις ἐπαναστάσεων ἀποδεικνύει ὅτι οἱ κυριάρχοι ἐσεβάσθησαν τὰς συνθήκας. Ἐν ἔτει 1295 ὁ Καλαβρυτινὸς τιμαριοῦχος Φώτης κακοποιηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀνεψιοῦ τοῦ ἡγεμόνος, φονεύει τὸν Φράγκον ἡγεμόνα τῆς Βοστίτσης, ἐκλαβὼν τοῦτον ὡς αὐτὸν τὸν ἐχθρόν του, πρὸς ὃν πολὺ ὡμοίαζε· καίτοι δὲ ὁ φόνος οὗτος μεγάλην ἐπροξένησεν αἴσθησιν, ὁ Ἕλλην τιμαριοῦχος οὐδὲν ἔπαθε, διότι πάντες ἀνεγνώρισαν ὅτι αὐτὸς ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἡγεμόνος ἦν ἡ κυρία ἀφορμὴ τοῦ κακοῦ. Τὰς συνθήκας ὅμως ταύτας δὲν ἐσεβάσθησαν ὡς οἱ Γάλλοι καὶ οἱ Ἐνετοί· διὰ τὸν λόγον τοῦτον βλέπομεν πρεσβείαν τῶν ὑπὸ τούτους ἑλληνικῶν χωρῶν ἐρχομένην εἰς Ἰωάννην τὸν Καντακουζηνὸν καὶ προτείνουσαν αὐτῷ τὴν ἐπάνοδόν των εἰς τὴν βυζαντινὴν κυριαρχίαν· ἡ πρεσβεία ἀπετελεῖτο ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Κορώνης καὶ τοῦ Στρατιώτου Ἰωάννου Σιδέρου, τοὺς δὲ ὅρους ὑφ' οὓς ἐπροτείνετο ἡ ἀνάκτησις τῶν χωρῶν μνημονεύει ὁ Καντακουζηνὸς ὡς ἑξῆς: ν' ἀναγνωρίσωσι πάντες ὡς καὶ πρότερον τὴν κυριαρχίαν τοῦ βασιλέως, νὰ πληρώνωσι τοὺς αὐτοὺς φόρους ὡς καὶ εἰς τοὺς Λατίνους, νὰ παρέχωσι τὴν ὡρισμένην στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν καὶ δέχωνται τὸν ὑπὸ τοῦ βασιλέως πεμπόμενον στρατηγόν, ἀλλὰ συγχρόνως νὰ ἡγεμονεύωσιν αὐτοὶ οἱ Στρατιῶται τῶν πόλεων ἐν αἷς ἄρχουσιν. Ὁ Καντακουζηνὸς ἐδέχθη εὐμενῶς τοὺς πρέσβεις, καὶ ἤκουσεν εὐχαρίστως τὰς αἰτήσεις των, ἀλλὰ συγχρόνως ἐμελέτησε καὶ τὴν παράβασιν τῶν συνθηκῶν, διότι ἀντὶ τοῦ συμπεφωνημένου ἑτησίου στρατηγοῦ [1]) πέμπεται μόνιμος δεσπότης τῆς Σπάρτης αὐτὸς ὁ υἱός του Μανουὴλ ὁ Καντακουζηνός μετὰ συνοδίας Ἀκαρνάνων καὶ ἄλλων δορυφόρων (1348), οὐχὶ ὅπως παραλάβῃ τὴν χώραν, ἀλλ' ἵνα τὴν κατακτήσῃ. Πάντες οἱ ἄρχοντες τότε ραδιουργούμενοι ὑπὸ τοῦ Λαμπουδίου ἔλαβον τὰ ὅπλα, ἔκτοτε δὲ ἄρχεται ὁ μεταξὺ Στρατιωτῶν καὶ τῆς ἐν Σπάρτῃ ἡγεμονίας ἀδελφοκτόνος ἀγών, εἰς ὃν ἔθηκε τέρμα ἡ Τουρκικὴ εἰσβολή. Εἰς πεῖσμα τῶν ἀνταρτῶν οἱ ἐν Σπάρτῃ δεσπόται πωλοῦσι καὶ Ἄργος καὶ Κόρινθον καὶ αὐτὴν τὴν Σπάρτην εἰς τοὺς Ἐνετοὺς καὶ τοὺς Ἰωαννίτας ἱππότας, καὶ πυρπολοῦσι τὴν εὐδαίμονα Γλαρέντσαν, εἰς μεγάλην θλῖψιν τῶν ἁπανταχοῦ Ἑλλήνων, θρηνούντων ἐπὶ τῇ ἀκατονομάστῳ ἐκείνῃ ἀδελφοκτονίᾳ.

Ὦ Κωνσταντεῖνε βασιλεῦ, κακὸν ριζικὸν ποῦ 'χες,
καὶ τύχην πάνυ βλαβερήν, μοῖραν ἀτυχεστάτην
καὶ σκοτεινὴν καὶ δυλερήν, ἀστραποκαΰμένην,
ἐγάλασες, βαρυόμαιρε, τὸ κάστρον τῆς Κλαρέντσας,
τοὺς πύργους, τὰ θεμέλιά του ὅλα ξερρίζωσές τα·
οἱ ἄρχοντες μὲ τοὺς πτωχοὺς μεγάλην λύπην εἶχαν,
τὰ σπίτιά των ἐγάλασες, ἐκεῖνοι ἐξωρίσθηκαν,
γυναῖκες καὶ παιδία των ὅλα 'ξολοθρευθῆκαν,
ὅλοι ἐξορισθήκασι, μεγάλον κρίμαν ἦτον!
τίς ἦτον ὅπου σ' ἔδωκεν τὴν συμβουλὴν ἐκείνην,
κακὴ βουλὴ 'τον εἰς ἐσὲ ὡς ἔδειξεν τὸ τέλος,
καὶ ἀπὸ τότε ἔδειξεν ἡ ἄτυχός σου μοῖρα [2]).

Εἰς ἀντεκδίκησιν οἱ Στρατιῶται ληΐζουσι τὰς

---

[1]) Ἴσως φανῇ τοῖς πολλοῖς παράδοξον ὅτι ὁ ἐπίσκοπος Ἡσαΐας καὶ ὁ Διάκος ἐπολέμησαν καὶ ἀπέθανον ἐν Θερμοπύλαις ἐν ὀνόματι τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ Λεωνίδα, ἀλλὰ τοῦτο ἀκριβῶς πληροφορεῖ ἐπιστολὴ αὐτῶν τῶν μαρτύρων, τὴν ὁποίαν εἶδεν ἰδίοις ὄμμασιν ὁ ἐν Ἀθήναις πρόξενος τῆς Αὐστρίας, ὡς δηλοῦται ἐκ τῆς ἑξῆς περικοπῆς τῆς ἐκθέσεώς του δημοσιευθείσης ἐν τῷ ἐπισήμῳ Osservatore Triestino (1821, σελ. 273) «Abbiamo qui (ἐν Ἀθήναις) veduto uno scritto firmato da tre vescovi e da molti capi dei ribelli, il quale chiama i Greci *in nome della Croce e di Leonida* a radunarsi nelle Termopile. Questo scritto datato dai 30 marzo vecchio stile istruisce gli abitanti di Atene di ciò che arrivò in Salona e in Livadia, e gl' invita a fare altrettanto nella loro città.»

[1]) Πρὸ τῆς φραγκοκρατίας ὁ ἐν Πελοποννήσῳ στρατηγός, ἐτησίως ἀντικαθιστάμενος, ἦν ἁπλῆ τοῦ βασιλέως σκιά.

[2]) Γεωργιλᾶ, θρῆνος. Τὴν ὑπὸ Κωνσταντίνου καταστροφὴν τῆς Γλαρέντσας μνημονεύει καὶ ὁ σύγχρονος Ἱσπανὸς περιηγητὴς Πέτρος Ταφούρ.

ὑποκειμένας τῇ δεσποτείᾳ χώρας, κρημνίζουσι τὸ ἐν Ἰσθμῷ τεῖχος καὶ συνεννοοῦνται πρὸς τὸν σουλτάνον Μουράτ, τινὲς δὲ καὶ αὐτομολοῦσι πρὸς τοὺς Τούρκους. Σημαντικὸν δὲ φαινόμενον τῶν χρόνων ἐκείνων τῆς *πολιτικῆς καὶ θρησκευτικῆς ἀποσυνθέσεως* εἶνε, ὅτι ἐν τῷ περὶ ἑνώσεως τῶν ἐκκλησιῶν ζητήματι οἱ Πελοποννήσιοι διάκεινται ἀείποτε ἐχθρικῶς πρὸς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπικρατοῦν θρησκευτικὸν ῥεῦμα, καὶ ἂν μὲν οἱ Βυζάντιοι ἀποκλίνωσιν εἰς τὴν ἕνωσιν, οἱ Στρατιῶται διακηρύττουσιν ὅτι οὐδέποτε θὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τὸν Πάπαν, ἂν δ' ἐκεῖνοι ἀπομακρύνονται τῆς Ῥώμης, οὗτοι προσποιοῦνται τὸν παπολάτρην, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς ἀλληλογραφίας Ἰωάννου τοῦ Εὐγενικοῦ.

Ἕπεται συνέχεια.

Κ. Σαθας

Ο ΜΑΡΚΗΣΙΟΣ ΒΙΛΛΕΜΕΡ

(Μυθιστορία Γεωργίας Σάνδ.—Μετάφρασις Α. Β.)

Συνέχεια· ἴδε προηγούμενον φύλλον.

Ζ'

Ἐπιστολὴ τοῦ Μαρκησίου Βιλλεμὲρ πρὸ τὸν δοῦκα Ἀλερίαν.

Πολινιάκ, 1 Μαΐου 1845.

(Διὰ τοῦ Le Puy—Ἄνω Λοίγηρ)

Ἡ διεύθυνσις τὴν ὁποίαν σοῦ γράφω εἶνε μυστικόν, τὸ ὁποῖον εἴμ' εὐτυχὴς ὅτι σοῦ ἐμπιστεύομαι. Ἂν αἰφνιδίως συμβῇ ν' ἀποθάνω μακράν σου, γνώριζε ὅτι πρέπει νὰ στείλῃς ἀμέσως ἐδῶ, καὶ νὰ φροντίσῃς ὥστε τὸ παιδίον νὰ μὴ παραμεληθῇ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ ἔχω ἐμπιστευθῆ. Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ δὲν μὲ γνωρίζουν, οὔτε τὸ ὄνομά μου ἠξεύρουν οὔτε τὸν τόπον μου, οὐδὲ κἂν ὅτι εἶμαι πατὴρ τοῦ παιδίου. Ὅλαι αὗται αἱ προφυλάξεις εἶνε ἀναγκαῖαι, καθὼς ἄλλοτε σοῦ εἶπα. Ὁ κ. Γ. ἔχει πάντοτε ὑποψίας, τῶν ὁποίων συνέπεια θὰ ἦτο ν' ἀμφιβάλλῃ περὶ τῆς γνησιότητος τῆς κόρης του, ἥτις ἐν τούτοις εἶνε ἀληθεστάτη. Ὁ φόβος οὗτος ἐβασάνισε δυστυχῆ μητέρα, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεσχέθην νὰ κρατήσω μυστικὴν τὴν ὕπαρξιν τοῦ Διδιέ μέχρις οὗ ἤθελεν ἐξασφαλισθῆ ἡ τύχη τῆς Λαύρας. Παρετήρησα πολλάκις, ὅτι τὰ διαβήματά μου κατεσκοπεύοντο μὲ πολλὴν περιέργειαν. Ἐννοεῖς λοιπὸν πόσον πρέπει νὰ φυλάττωμαι.

Διὰ τοῦτο ἐτοποθέτησα τὸν υἱόν μου τόσον μακρὰν μου, καὶ εἰς ἐπαρχίαν ὅπου οὐδεμίαν ἔχω σχέσιν καὶ δὲν κινδυνεύω ἐπομένως νὰ προδοθῶ ἐκ τυχαίων συναντήσεων. Οἱ ἄνθρωποι εἰς τοὺς ὁποίους ἐνεπιστεύθην μοῦ παρέχουν πᾶσαν ἀσφάλειαν τιμιότητος, ἀγαθότητος καὶ ἐχεμυθίας, διότι οὔτε ἐρωτοῦν οὔτε μ' ἐξετάζουν. Ἡ τροφὸς εἶνε ἀνεψιὰ τοῦ Ἰωσήφ, τοῦ ἀγαθοῦ ἐκείνου γέροντος ὑπηρέτου, *τὸν ὁποῖον ἐχάσαμεν πέρυσιν.* Αὐτὸς *μὲ τὴν εἶχε* συστήσει· ἀλλ' αὐτὴ δὲν ἠξεύρει ποῖος εἶμαι. Μὲ γνωρίζει ὑπὸ τὸ ὄνομα Βερνιέ. Εἶνε νέα, ὑγιὴς καὶ εὐπροσήγορος, ἁπλῆ χωρικὴ ἀλλὰ εὔπορος. Δὲν τὴν κατέστησα πλουσιωτέραν, διότι ἐφοβήθην μὴ ἀναπτύξω ἔτι μᾶλλον τὴν ἐρριζωμένην φιλοχρηματίαν καὶ τὰς ταμιευτικὰς διαθέσεις τῶν ἐδῶ ἀγροτῶν, κ' ἐπεθύμουν ν' ἀναπτυχθῇ μὲν τὸ πτωχὸν αὐτὸ παιδίον ὑπὸ τοὺς ἀληθεῖς ὅρους τοῦ ἀγροτικοῦ βίου, νὰ μὴ μαρανθῇ ὅμως ἐκ τῆς ὑπερβολῆς αὐτῶν.

Οἱ ξένοι μου,—διότι ἐκ τῆς κατοικίας των σοῦ γράφω,—εἶνε μισθωτοὶ καὶ φύλακες τοῦ κτήματος, ὅπου, ἐπὶ βραχώδους ὀροπεδίου, ἐγείρεται ἐν τῶν ἀγριωτέρων φρουρίων τοῦ μεσαιῶνος, κοιτὶς τῆς οἰκογενείας ἐκείνης, ἧς οἱ τελευταῖοι ἀπόγονοι διεδραμάτισαν τόσον ἀτυχὲς πρόσωπον κατὰ τὰς τελευταίας περιπετείας τῆς μοναρχίας μας. Καὶ τῶν προγόνων των δ' ἐπίσης ἡ ἐνέργεια ὑπῆρξε λίαν λυπηρὰ εἰς τὴν ἐπαρχίαν αὐτήν, καὶ *σπουδαιοτάτη καθ' ἣν ἐποχὴν οἱ τιμαριῶται ἐπεκράτουν* τῶν Βασιλέων. Εἶνε λίαν ἐνδιαφέρουσα ἐργασία, διὰ τὴν ἱστορικὴν διατριβήν εἰς τὴν ἠπείραν ἀσχολοῦμαι, νὰ περισυναχθῶσιν αἱ ἐδῶ παραδόσεις καὶ νὰ μελετηθῇ ἡ φυσιογνωμία τοῦ πύργου καὶ τῆς χώρας. Ὥστε δὲν ἐψεύσθην, βλέπεις, ἐντελῶς, πρὸς τὴν μητέρα, ὅτε τῆς εἶπα ὅτι ἐπεχείρουν περιοδείαν *πρὸς διδασκαλίαν μου.*

Πολλὰ τις ἀληθῶς ἔχει νὰ μάθῃ ἐν μέσῳ τῆς ὡραίας αὐτῆς Γαλλίας, ἣν ἀδύνατον εἶνε νὰ ἐπισκεφθῇ τις, καὶ ἥτις ἐπομένως κρύπτει ἔτι τὰ ποιητικά της μυστήρια καὶ τοὺς ἐπιστημονικούς της θησαυροὺς εἰς ἀπροσίτους γωνίας. Ὁ τόπος ἐδῶ οὔτε δρόμους ἔχει οὔτε ὁδηγούς, οὔτε εὐκολίαν συγκοινωνίας οἱανδήποτε· πᾶσα δ' ἀνακάλυψις πρέπει νὰ κατακτηθῇ διὰ κινδύνων καὶ κόπων. Καὶ αὐτοὶ οἱ κάτοικοί του τὸν ἀγνοοῦν ὡς οἱ ξένοι. Ὁ καθαρὸς ἀγροτικὸς βίος περιορίζει ἐντὸς στενοτάτου ὁρίζοντος τὰς γνώσεις ἑκάστου μέρους. Ἀδύνατον λοιπὸν εἶνε νὰ διδαχθῇ τις ὁδοιπορῶν, *ἐκτὸς ἂν γνωρίζῃ τὸ ὄνομα καὶ τὴν σχετικὴν θέσιν* ἑκάστου χωριδίου. Ἂν δὲν εἶχα μαζύ μου χάρτην λεπτομερῆ, τὸν ὁποῖον συμβουλεύομαι εἰς ἕκαστον βῆμά μου, μολονότι ἔρχομαι ἐδῶ τρίτην ἤδη φορὰν ἐντὸς δύο ἐτῶν, ἀπὸ τῆς γεννήσεως τοῦ Διδιέ, θὰ ἤμην ἠναγκασμένος νὰ διευθύνωμαι κατ' εὐθεῖαν γραμμήν, πρᾶγμα ἀκατόρθωτον ἐπὶ ἐδάφους, τὸ ὁποῖον διατέμνουν βαθύταται φάραγγες, διασχίζουσιν ὑψηλότατα τείχη λάβας καὶ διαπερῶσι πολυάριθμοι χείμαρροι.

Ἀλλὰ δὲν ἔχω καὶ ἀνάγκην νὰ προχωρήσω μακράν, ἵνα ἐκτιμήσω τὸν παράδοξον καὶ ἰδιόρ-

ρυθμον χαρακτῆρα τοῦ τόπου. Τίποτε, φίλε μου, δὲν δύναται νὰ σοῦ παραστήσῃ τὴν γραφικὴν καλλονὴν τοῦ λεκανοπεδίου τούτου, καὶ δὲν γνωρίζω θέσιν, τῆς ὁποίας ὁ χαρακτὴρ δύναται δυσκολώτερον νὰ περιγραφῇ. Ὀλιγώτερον ἀγρία τῆς Ἑλβετίας, καὶ πολὺ περισσότερον ὡραία τῆς Ἰταλίας,... εἶνε ἡ κεντρικὴ Γαλλία, μ' ὅλα της τὰ ἐσβεσμένα ἡφαίστεια, τὰ ὁποῖα περιβάλλει θαυμασία βλάστησις. Δὲν εἶνε ἐν τούτοις οὔτε ἡ Ἀβέρνη οὔτε ἡ Λιμόζα, τὰς ὁποίας γνωρίζεις. Δὲν ἔχεις ἐδῶ τὴν πλουσίαν Λιμάνην, πεδίον εὐρὺ σιτοφόρων ἀγρῶν καὶ λειμώνων φρασσομένων μακρὰν εἰς τὸν ὁρίζοντα ὑπὸ συμπαγῶν ὀρέων, οὔτε ὀροπέδια εὔφορα περιβαλλόμενα ὑπὸ τάφρων φυσικῶν· ὄχι. Πανταχοῦ ἐδῶ εἶνε κορυφαὶ καὶ χαράδραι· μόλις δ' εὑρίσκει στενοὺς τινας μυχοὺς ἡ γεωργία καὶ ἀποτόμους κλιτύας. Ἐκεῖ καταφεύγει, αὐτὰ καταλαμβάνει, σπείρουσα ὅπου δύναται τοὺς χλοερούς της τάπητας, τὰ σιτηρά της καὶ τὰ ὄσπρια, ἅτινα τόσον ἀγαπῶσι τὴν γόνιμον τέφραν τῶν ἡφαιστείων, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν στενῶν βαγάδων τῶν ἐκ λάβας ρευμάτων, ἅτινα κατακλύζουσι πανταχόθεν τὴν χώραν. Ἀνὰ πᾶσαν γωνιώδη καμπὴν τῶν ρευμάτων αὐτῶν, ἀπαντᾷ τις νέον λαβύρινθον, ὅστις φαίνεται ἐπίσης ἀδιάβατος, ὡς ὁ πρὸ μικροῦ. Ἀλλ' ὅταν ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς ὀφρύος τοῦ πολυδαιδάλου ἐκείνου περιβόλου δυνηθῇ τις νὰ θεωρήσῃ αὐτὸν ἐκ περιωπῆς, θαυμάζει τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ ἤρεμον ἁρμονίαν εἰκόνος λαμπρᾶς εἰς ἣν οὐδὲν δύναται νὰ προσθέσῃ ἡ φαντασία.

Ὁ ὁρίζων εἶνε πλήρης μεγαλείου. Ἐν πρώτοις ἔχει τις ἐνώπιόν του τὰς Σεβέννας. Μακρὰν δέ, ἐν μέσῳ ὁμίχλης, διακρίνεται τὸ Μεζέγκον μὲ τὰς ἀποτόμους καὶ ἀπορρῶγας πλευράς του, καὶ ὄπισθεν αὐτῶν ἡ *Θημωνιὰ τῶν Βιβλίων* (Gerbier-de-Jonces), ἡφαίστειος τόπος ἀναμιμνήσκων τὸ Σοράκτον, ἀλλὰ πολὺ πλέον ἐκείνου ἐπιβάλλων ἕνεκα τῆς μεγαλοπρεποῦς του βάσεως. Ἄλλα δὲ πέριξ βουνὰ ποικιλόσχημα, τὰ μὲν ἡμισφαιρικὰ ὡς αἱ κορυφαὶ τῶν Βοσγίων, τὰ δὲ ὄμοια πρὸς κάθετα ὀδοντωτὰ τείχη, περιβάλλουσι διάστημα εὐρὺ ὡς ἡ πεδιὰς τῆς Ῥώμης, ἀλλὰ βαθὺ ὡς κύλιξ ὑπερμεγέθης, ὡς ἂν ὅλα τὰ ἡφαίστεια ἅτινα συνετάραξαν τὴν χώραν ταύτην περιελαμβάνοντο κατ' ἀρχὰς ἐντὸς κρατῆρος μυθωδῶν διαστάσεων.

Κατωτέρω δὲ τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτῆς ζώνης αἱ λεπτομέρειαι τοῦ πίνακος παρίστανται πολλάκις ἐν θαυμαστῇ εὐκρινείᾳ. Βλέπει τις πολλαχοῦ δευτέραν, τρίτην καὶ τετάρτην ἐνίοτε σειρὰν ὀρέων ἐπίσης ποικίλων τὴν μορφήν, ταπεινουμένων δὲ βαθμηδὸν περὶ τὴν κεντρικὴν ἐπιφάνειαν, ἣν καλοῦσιν ἐδῶ πεδιάδα, καὶ ἣν διασχίζουσι τρεῖς ποταμοί. Ἀλλ' ἡ πεδιὰς αὐτὴ εἶνε φαινομένη μόνον· διότι δὲν ὑπάρχει σημεῖον τοῦ ἐδάφους, ὅπερ νὰ μὴ ἀνεκίνησαν, συνετάραξαν ἢ διέρρηξαν οἱ γεωλογικοὶ σπασμοί. Ἐκ τῶν σπλάγχνων τῆς κοιλάδος ταύτης προέκυψαν ὄγκοι κολοσσιαῖοι, οἵτινες ἀπογυμνωθέντες ὑπὸ τῶν ὑδάτων, ἀποτελοῦσι σήμερον τὰ φοβερὰ ἐκεῖνα ἡφαιστειογενῆ τειχώματα, ἅτινα ἀπαντῶνται μὲν καὶ ἐν Ἀβέρνῃ ἀλλ' ἐδῶ ἔχουσιν ἄλλα *σχήματα* καὶ πολὺ μεγαλειτέρας διαστάσεις. Εἶνε βράχοι μεγάλοι ἐρυθρομέλανες, οὓς θὰ ὑπελάμβανέ τις φλέγοντας ἀκόμη καὶ οἵτινες, δύοντος τοῦ ἡλίου, ὁμοιάζουσιν ἡμίσβεστον ἀνθρακιάν. Ἐπὶ τῶν μεγάλων καὶ καθέτως ἀποτόμων ὀροπεδίων των, ὧν αἱ πλευραὶ ὀγκοῦνται πολλαχοῦ δίκην πύργων καὶ προμαχώνων, οἱ κάτοικοι ἔκτισαν ναοὺς τὸ κατ' ἀρχάς, εἶτα φρούρια καὶ ἐκκλησίας, καὶ τέλος χωρία καὶ πόλεις. Τὸ Πουὶ κεῖται ἐν μέρει ἐπὶ τῆς βάσεως ἑνὸς τῶν ἡφαιστειογενῶν αὐτῶν τειχωμάτων, τοῦ βράχου Κορνηλίου, ὄγκου ὁμογενοῦς, συμπαγοῦς καὶ ἀληθῶς μεγαλείου, οὗ τινος ἡ κορυφὴ καθιερωμένη τὸ πάλαι εἰς τοὺς Γαλατικοὺς καὶ εἶτα εἰς τοὺς Ῥωμαϊκοὺς θεούς, φέρει ἔτι τὰ ἐρείπια φρουρίου μεσαιωνικοῦ, καὶ δεσπόζει τῶν θόλων θαυμασίας Βασιλικῆς οἰκοδομηθείσης ἐκ τῶν ἐγκάτων του.

Ἡ Βασιλικὴ αὕτη εἶνε μνημεῖον μεγαλοπρεπὲς *ἐν μέσῳ τῆς μεγαλοπρεποῦς αὐτῆς φυσικῆς* σκηνογραφίας. Διαγράφεται μεγάλη καὶ ἐπιβάλλουσα ἐπὶ τοῦ ἀτμώδους μακρυνοῦ ὁρίζοντος τῆς πεδιάδος, διότι ἐκ τοῦ συνόλου τῆς εἰκόνος αὐτῆς μόνος ὁ τῶν Σεβεννῶν ὁρίζων φαίνεται καθαρὸς ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τοῦτο εἶνε νομίζω τὸ μυστήριον τῆς μαγικῆς της ἀπόψεως. Αἱ ἐγγὺς λεπτομέρειαι ἀναδεικνύουσιν οὕτω ἔτι μᾶλλον τὸ σκιερὸν βάθος τοῦ πίνακος καὶ παρίστανται ἐπίσης ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν ἀπωτέρων ἐκείνων ὄγκων. Ἡ ἐντελὴς ἀπομόνωσις τῆς Ῥώμης ἐν μέσῳ τοῦ ἀπείρου αὐτῆς ὁρίζοντος εἶνε ὁ κύριος λόγος δι' ὃν δυσκόλως δύναται νὰ ἐκτιμήσῃ τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον τῶν μνημείων αὐτῆς ὁ πλησίον ἱστάμενος. Ἐδῶ ἔπρεπε νὰ κεῖται ἡ Ῥώμη. Ἐπὶ τοῦ γιγαντιαίου αὐτοῦ μονολίθου βάθρου ἔπρεπεν ἡ διάνοια τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου ν' ἀνατείνῃ εἰς τῶν αἰθέρων τὰ ὕψη τὸν θαυμάσιον θόλον τοῦ Ἁγίου Πέτρου.

Ἀλλ' ἀπορῶ ἐν τούτοις, διατί ἡ πνευματικὴ ἡμῶν αὐτὴ λατρεία πρὸς τὴν Ῥώμην καὶ τὸν Ἅγιον Πέτρον, — πόλιν βδελυρὰν ἐγκλείουσαν σεβαστὰ ἐρείπια, καὶ νομίζουσαν ὅτι ἀντικατέστησε πάντα διὰ κτιρίου ἀπειρομεγέθους, ὅπερ εἶνε μὲν — τὸ παραδέχομαι — ἀριστούργημα ἀρχιτεκτονικῆς ἐπιστήμης ἀλλ' ὄχι καὶ ἀριστούργημα αἰσθήματος καὶ καλαισθησίας. Ἤκουσα λεγόμενον, ὅτι ἡ ἀξία τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ὄγκου εἶνε τοῦτο ἀκριβῶς, ὅτι δὲν ἀποκαλύπτει τὸ μέγεθος αὐτοῦ καὶ τὸ ὕψος ἄνευ τῆς βοηθείας τῆς σκέψεως καὶ τῆς συγκρίσεως, καὶ ὁμολογῶ ὅτι δὲν ἐννόησα τίποτε. Ἐγὼ τοὐλά-

χιστον ὑπέθετον πάντοτε, ὅτι τῆς τέχνης ἔργον εἶνε νὰ μεγαλουργῇ διὰ μικρῶν, καὶ ὅτι τὸ ἀληθὲς μεγαλεῖον δὲν συνίσταται εἰς τὴν ὕλην ἣν μεταχειρίζεται ἀλλ' εἰς τὸ παραγόμενον ἀποτέλεσμα. Ὀλίγον μὲ μέλει, ἂν ὅν τι ἢ πρᾶγμα μετρεῖται εὐκόλως, ὅταν ὁ ὀφθαλμός μου δὲν τὸ μετρεῖ ὁ δὲ νοῦς μου τὸ μεγαλοποιεῖ ἄκων καὶ ἀνεπιγνώστως. Τῶν ναῶν ὡς καὶ τῶν ὀρέων τὸ μεγαλεῖον συνίσταται εἰς τὰς σχετικὰς αὐτῶν ἀναλογίας, καὶ τὴν ἁρμονίαν τῶν σχέσεων αὐτῶν πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς φαντασίας μας. Καὶ εἰς τῆς φύσεως καὶ εἰς τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἔργα ὑπάρχουν ἀριστοτεχνήματα, φέροντα τὸν τύπον μεγάλης ἐμπνεύσεως, καὶ ἄλλα οὐδὲν ἄλλο μαρτυροῦντα ἢ ἀφθονίαν μόνον, κόπωσιν ἴσως ἢ καὶ ἁπλῆν ἰδιοτροπίαν.

Διὰ τοῦτο δὲ ἀπέμεινα πολλάκις ἀπαθὴς ἐνώπιον πραγμάτων καθιερωμένων ὑπὸ τοῦ γενικοῦ θαυμασμοῦ ἢ θέσεων διασήμων ἐκ τῆς κοινῆς φήμης. Δὲν ἀγαπῶ τὴν θάλασσαν, ὡς ἠξεύρεις, ὁσάκις δὲν τὴν βλέπω διὰ πολλῶν δένδρων ἢ διασχιζομένην ὑπὸ πολλῶν βράχων. Μὲ φαίνεται δυσανάλογος, ὁσάκις καταλαμβάνει πολὺ τῆς ἀπόψεως μέρος, καὶ μὲ φαίνεται ἐπίσης δυσανάλογος ὁ οὐρανὸς ὅπου εἶνε λίαν ὑπαίθριος ἡ χώρα. Ἔχω ἴσως ἐντός μου πνεῦμα ἀντιδραστικόν, ὡς μὲ κατηγορεῖ ἡ μήτηρ μου· τὸ πνεῦμα αὐτὸ εἶνε σιωπηρόν, ἀλλὰ ἰσχυρογνῶμον, πολὺ ἐμοῦ ἰσχυρότερον, ἐπανιστάμενον κατὰ πάσης πιέσεως.

Καὶ ὅμως ἀγαπῶ τὰς φοβερὰς τοποθεσίας· μ' ἐμέμφεσο δὲ διὰ τοῦτο ὅτε ἤμεθα μαζὶ εἰς τὰ Πυρηναῖα. Ἠγανάκτεις κατ' ἐμοῦ ὅτι ἀνεζήτουν πάντοτε κρημνούς, καὶ μ' ἔσυρες εἰς τὸ Βιαρρίτζ, ὅπου εὕρισκες θάλασσαν ν' ἀναπαύῃς τὰ βλέμματά σου, ἅτινα εἶχον κουράσει αἱ χαράδραι καὶ οἱ καταρράκται. Ἂν τὸ καλοσκεφθῇς, θὰ ἰδῇς ὅτι ἦσο κατὰ τοῦτο ποιητικώτερός μου. Σοῦ ἤρεσκεν ἡ θέα τοῦ φαινομένου ἀπείρου. Ἐγὼ εἶμαι ἴσως καλλιτέχνης καὶ οὐδὲν πλέον. Ἔχω ἀνάγκην πραγμάτων περιωρισμένων· τὰ θέλω μεγάλα, εἶν' ἀληθές· ἀλλὰ διὰ νὰ μοῦ φανοῦν ὡραῖα πρέπει νὰ ἔχωσι μεγάλην τὴν ὄψιν, ἀδιάφορον πόσην κατέχουσιν ἔκτασιν· τὸ ὕψος τοῦ ὄγκου πρέπει ν' ἀνακινῇ ὑψηλήν τινα ἐνδόμυχον ὁρμήν μου, ἡ ἐρημία τῶν χρωμάτων νὰ πραΰνῃ τὸ αἴσθημά μου, καὶ ἡ ἔξαψις αὐτῶν νὰ τὸ ἐξάπτῃ. Δὲν θέλω νὰ φαντάζομαι τὴν φύσιν, οὐδὲ νὰ ἐπικρίνω ἢ ν' ἀνασκευάζω διὰ τῆς διανοίας μου τὰ ἔργα τῆς τέχνης. Παραδίδομαι εἰς ὅ,τι ζητῶ, καὶ ἂν οὐδὲν μ' ἑλκύῃ, σημαίνει ὅτι οὐδὲν εὑρίσκω.

Πλανῶνται ὡς παντὸς ἄλλου αἱ κρίσεις μου, ἴσως καὶ πλέον παντὸς ἄλλου, διότι ἔχω πολλάκις ἐντός μου φοβερὰς συγκινήσεις, κόπωσιν ἀνήκουστον ἢ παιδαριώδη εὐπάθειαν, καὶ οὐδεμίαν αἰσθάνομαι δύναμιν πρὸς πάλην, ὅταν ἦμαι μόνος. Παραδίδομαι ἐντελῶς εἰς ὅ,τι ἀγαπῶ, οὐδεμίαν ἔχω τῆς ἀγάπης μου συνείδησιν, οὔτε ἀναλογίζομαι λόγον αὐτῆς οἱονδήποτε ἢ εὐθύνην. Διὰ τοῦτο ἀρέσκομαι πολλάκις εἰς πράγματα ἀνύπαρκτα σχεδὸν καθ' ἑαυτά, ἀλλ' ἀρκοῦντα ὅμως εἰς τὴν ψυχικήν μου κατάστασιν, ὅπου ἄλλοτε πλημμυρεῖ καὶ ἄλλοτε στειρεύει ἡ ζωή!

Ἐδῶ εἶμαι ἤρεμος, καὶ παρατηρῶ πάντα. Ἡ ἠρεμία μ' ὠφελεῖ. Μὲ καταλαμβάνει ὁλόκληρον καὶ μὲ βαυκαλᾷ. Μοῦ ἐνθυμίζει τὰς παλαιάς μου ἀγάπας, τὸν δεσποτισμόν της, ὃν τοσοῦτον ὑπέστην κατὰ τὰ νεαρά μου ἔτη, καὶ τὰς ἐσκεμμένας πρὸς αὐτὴν ἀπιστίας μου, ὅτε τοῦ καθήκοντος ἡ φωνὴ ἐπεκράτησε τῆς φωνῆς της. Καὶ τὰς ἀπιστίας μου αὐτὰς μοῦ τὰς συγχωρεῖ, — τί λέγω; — μ' ἀνταμείβει μάλιστα δι' αὐτάς, ὡς ἂν μὴ τὰς ἐννόει. Καὶ διατί τάχα νὰ μὴ τὰς ἐννοήσῃ; Δὲν εἶνε ὄν καὶ ἡ ἐρημία, μέγα, πολλαπλοῦν ὄν, ἡ φωνὴ αὐτὴ καὶ ἡ ἀγκάλη τῆς φύσεως, ἥτις μᾶς ὁμιλεῖ καὶ μᾶς περιβάλλει; Δὲν εἶνε ἡ κοινὴ μήτηρ, ἡ ἀνεξάντλητος πηγὴ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ὡραίου; Δὲν τὴν τροποποιοῦμεν, ὁσάκις ζητοῦμεν παρ' αὐτῆς τὴν γαλήνην ἢ τὴν δραστηριότητα, ἃς ὁ ψευδὴς ἐν τῇ κοινωνίᾳ βίος ἡμῶν καταστρέφουσι πάντοτε καὶ ταράττουσιν; Ὑπάρχουσιν ἀναντιρρήτως ὧραι, καθ' ἃς, χωρὶς νὰ ἤμεθα ζωγράφοι, συγγραφεῖς, καλλιτέχναι ἢ σοφοί, μελετῶμεν ἢ ἐξετάζομεν τὴν φύσιν διὰ τῆς καρδίας ἡμῶν καὶ τοῦ πνεύματος, ὡς ἂν εἰ ἀνεμένομεν ἀπὸ τοῦ μειδιάματος ἢ τῆς ἀπειλῆς της τὴν κατεύνασιν ἢ τὸν κλυδωνισμὸν τῶν διανοημάτων ἡμῶν. Διὰ τοῦτο ἀρεσκόμεθα εἴς τινας θέσεις, ὡσανεὶ ἡ ἄψυχος ἐπιφάνεια ἀπεκάλυπτεν ἡμῖν τὴν πανταχοῦ λανθάνουσαν ψυχήν, καὶ πάσχομεν ἀπέναντι ἄλλων, ὡς εἰ τὸ ἐν τῇ ὕλῃ κεκρυμμένον πνεῦμα ἠρνεῖτο νὰ ἐκδηλώσῃ τὸ μυστήριον τῆς ζωτικότητος αὐτῶν.

Ἀνεξαρτήτως τῶν ρεμβασμῶν μου αὐτῶν, εἰμ' ἐδῶ ἐξαίρετα, καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ ἐλλέξω οἱανδήποτε μόνωσιν, θὰ ἔζων ἐνταῦθα πολὺ εὐχαρίστως. Ὁ τόπος εἶνε τραχὺς καὶ φαιδρὸς συνάμα, ἀλλ' ἐπικρατεῖ ἡ τραχύτης, τὴν δὲ φαιδρότητα πρέπει τις μετὰ κόπου ν' ἀναζητήσῃ. Τὸ κλῖμα εἶνε δριμύ, ψυχρότατον τὸν χειμῶνα καὶ θερμότατον τὸ θέρος. Ἡ ἄμπελος δὲν ὡριμάζει καλῶς καὶ παράγει οἶνον ξυνόν, οὕτινος οἱ κάτοικοι κάμνουσι κατάχρησιν, ὡς πανταχοῦ ὅπου ὁ οἶνος εἶνε κακός. Αἱ κορυφαὶ τῶν Σεβεννῶν καλύπτονται πολλάκις ὑπὸ παγερῶν ἀτμῶν, οἵτινες καταπίπτουσιν εἰς βροχὴν ἐπὶ τῶν κοιλάδων, ὁσάκις σαρώνει αὐτοὺς ὁ ἄνεμος. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ὁ καιρὸς εἶνε πολὺ ἰδιότροπος. Πότε σωροὶ συννέφων παράδοξοι καὶ αἰφνίδιαι ἡλίου ἐκλείψεις, πότε διαυγὴς καὶ ψυχρὰ αἰθρία, ὁποία θὰ ἦτο πιθανῶς ἡ πρώτη τοῦ κόσμου αὐγή, καθ' ἣν *ἐγένετο φῶς*,

ὅτε δηλαδὴ ἡ γηΐνη ἀτμοσφαῖρα, ἀπαλλαγεῖσα τῶν κλυδώνων της, ἀφῆκε τὰς ἡλιακὰς ἀκτῖνας νὰ πέσωσιν ἐπὶ τὸν κατάπληκτον νεαρὸν πλανήτην. Ὑπῆρχον τότε ἄνθρωποι; Ὑποθέσεις! Ὑπῆρχον ὅμως βεβαίως καθ' ἣν ἐποχὴν αἱ περικυκλοῦσαί με φοβεραὶ λάβαι κατέκλυσαν καὶ συνετάραξαν τὴν γῆν. Ἀνευρέθησαν ἀνθρώπων ὀστᾶ ἀπολιθωμένα εἰς τοὺς πρόποδας γειτονικοῦ ὄρους, ὑπὸ σωροὺς βασάλτου καὶ σκωριῶν, ἐντὸς συμπαγεστάτων ὄγκων-λείψανα γέροντος καὶ παιδίου. Ὁ ἄνθρωπος εἶδε λοιπὸν τὰ μεγάλα ἐκεῖνα δράματα τῆς φύσεως, ὧν ἡ παράδοσις εἶχε τοσοῦτον ἀπολεσθῆ, ὥστε ἐδέησε νὰ ἐπέλθῃ τῆς ἐπιστήμης ἡ ἀπόφασις, ἵν' ἀνακτήσῃ αὐτὰ ἡ ἱστορία τῆς γηΐνης σφαίρας ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ τῆς Γαλλίας. Ἔτι δὲ παραδοξότερον εἶνε ὅτι ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ γηΐνου στρώματος, ὅπου εὑρίσκονται τὰ ἀνθρώπινα ὀστᾶ, εὑρίσκονται καὶ λείψανα ζώων, διαιτωμένων σήμερον μόνον εἰς τὰς διακεκαυμένας ζώνας. Καὶ τίγρεις καὶ ἐλέφαντες φαίνονται συνυπάρξαντες ἐδῶ μετὰ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄλλως δὲ καὶ ἐκ τοῦ πλήθους τῶν σπηλαίων ὅπου καταφαίνονται ἴχνη χονδρᾶς χειροτεχνίας, ἀποδεικνύεται ἡ ὕπαρξις φυλῆς ἀγρίας, οἰκησάσης τὰ μέρη ταῦτα ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τῆς ἀνθρωπότητος. *Ἂν δὲ αἱ ὑψηλότεραι χῶραι, ὧν* ἐφείσθησαν αἱ παλίρροιαι τῆς θαλάσσης, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς κοιτίδες τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, δύναταί τις νὰ παραδεχθῇ μετὰ πάσης πιθανότητος, ὅτι ὁ τόπος οὗτος εἶνε μία τῶν γνησιωτέρων. Ἀλλὰ τοῦτο ὑπερβαίνει τὰ ὅρια τῶν ἐρευνῶν μου· ὅ,τι ἐνδιαφέρει ἐμέ, εἶνε ν' ἀνεύρω μεταξὺ τῶν σημερινῶν ὄντων τὰ ἴχνηλατῶν κοινωνικῶν περιπετειῶν. Εὑρίσκω ἐνταῦθα φυλὴν ἐντελῶς ἰδιόρρυθμον ἐν πλήρει φυσικῇ ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ φέρον αὐτὴν ἔδαφος: ἰσχνήν, σκυθρωπήν, τραχεῖαν καὶ γωνιώδη οὕτως εἰπεῖν κατά τε τὴν μορφὴν τοῦ σώματος καὶ τὰς ὁρμὰς τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ παρατηρῶ ἰδίως ἐπ' αὐτῆς τὸν ζῶντα τύπον τοῦ τιμαριωτικοῦ συστήματος. Πνεῦμα τυφλῆς ὑποταγῆς ἀντιδρᾷ διαρκῶς πρὸς ἀγρίας στασιαστικὰς τάσεις, καὶ ἡ πᾶσαν κατάχρησιν ἀποδεχομένη δεισιδαιμονία παλαίει ἀπαύστως πρὸς τὰ βίαια πάθη ἅτινα ἀναρριπίζει. Οὐδαμοῦ ἀλλαχοῦ κατέστη δεσποτικώτερος ὁ ζυγὸς τοῦ ἱερέως, ἀλλ' οὐδαμοῦ ἐπίσης ἡ κατὰ τοῦ ἱερέως ἐπαναστατικὴ ἀντίδρασις ἐγένετο — καὶ θὰ ἐγίνετο πάλιν εὐκαιρίας δοθείσης — ἀγριωτέρα. Ἐσυλλογίσθην τὴν πεδιάδα τῆς Ῥώμης, ὅτε τοῦ περιέγραφον τὸ λεκανοπέδιον τοῦ Πουΐ, τὸ ὁποῖον οὐσιωδῶς διαφέρει αὐτῆς, ἴσως διότι μ' ἔκαμεν ἐντύπωσιν οὐχὶ φυσική τις ὁμοιότης μεταξὺ τοῦ ναοῦ τούτου, δεσπόζοντος τῆς ὅλης εἰκόνος διὰ τῆς σοβαρότητος καὶ τοῦ μεγαλείου του, καὶ τοῦ ναοῦ τῆς Ῥώμης δεσπόζοντος τῆς πέριξ ἐρήμου διὰ τοῦ ὄγκου του, ἀλλ' ὁμοιότης τις διανοητικὴ καὶ ἠθικὴ τοῦ πνεύματος τῶν κατοίκων. Ἐκτὸς τῆς μεγάλης διαφορᾶς, ἥτις προέρχεται ἐκ τῆς φυσικῆς φιλοκερδείας καὶ φιλοπονίας τῶν ὀρεσιβίων, ὁ ἐδῶ λαὸς ὁμοιάζει μεγάλως πρὸς τὸν λαὸν τῶν Ῥωμαϊκῶν κρατῶν. Ἡ ἐμπαθὴς εἰκονολατρεία, λείψανον τῶν εἰδωλολατρικῶν χρόνων, ἡ ἀνόητος πίστις εἰς τὰ μικρὰ τοπικὰ θαύματα, αἱ μοναστικαὶ κακίαι, τὸ μῖσος πρὸ πάντων καὶ ἡ ἐκδίκησις, ἀποτελοῦσιν οὐχὶ τὸν σημερινὸν χωρικὸν τοῦ Βελαί—διότι μεγάλως ἐβελτιώθη ἀπὸ τεσσαράκοντα ἐτῶν,—ἀλλὰ τὴν ἀνὰ πᾶν βῆμα ἱστορίαν αὐτοῦ, καὶ τὰ μνημεῖα της. Ὁ στενὸς τῶν ὀρέων του κύκλος ὑπέθαλψε τὰς αὐθαδεστάτας ληστείας τοῦ τιμαριωτισμοῦ καὶ πρὸς πᾶσαν τὴν φιλάρπαγα δεσποτείαν τοῦ κλήρου. Ὑπέφερεν ἐκ τούτων ὁ λαός ἀλλὰ τὰς ὑπέστη, ἡ δὲ θεοσέβειά του καὶ τὰ ἤθη του διετήρησαν τὰ ἴχνη τῶν βιαίων ἀγώνων καὶ τῶν βαρβάρων προλήψεων τοῦ μεσαιῶνος. Θεότης τις της ἀρχαίας Αἰγύπτου, μετενεχθεῖσα, λέγουσιν, ἐκ Παλαιστίνης ὑπὸ τοῦ ἁγίου Λουδοβίκου, ἦτο τὸ εἴδωλον ὅπερ συνέτριψεν ἡ ἐπανάστασις μετὰ αἰῶνας ὅλους λατρείας. Ἐνεκαινίσθη ἔκτοτε νέα *μαύρη παναγία*, ἀλλ' εἶνε πανθομολογούμενον ὅτι δὲν εἶνε γνησία καὶ ὅτι δὲν θαυματουργεῖ ὅσον ἡ Παλαιά. Εὐτυχῶς διατηροῦνται ἐν τῷ σκευοφυλακίῳ τῆς Μητροπόλεως αἱ λαμπάδες, ἃς ἐκράτουν οἱ ἄγγελοι, ὅτε κατέβησαν οὐρανόθεν ἵνα τοποθετήσωσι μόνοι των ἐπὶ τῆς ἁγίας τραπέζης τὸ ξόανον τῆς Ἴσιδος, καὶ δεικνύονται εἰς τοὺς εὐλαβεῖς πιστούς. Καὶ ταῦτα μὲν ὡς πρὸς τὴν θρησκείαν. Ἀλλ' ἐν τῷ καπηλείῳ τὰ πράγματα μεταβάλλονται. Ἕκαστος φέρει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν μάχαιράν του, κ' ἐμπήγει αὐτὴν ὑπὸ τὴν τράπεζαν μεταξὺ τῶν κνημῶν του. Οὕτω δὲ ὁμιλοῦσι, πίνουσι, φιλονεικοῦσιν, ἐρεθίζονται καὶ ἀλληλοσφαγοῦσιν. Αἱ ἐμφυτοι αὗται τῶν ἰδιότητες ἐκλείπουσιν ὁσημέραι, δόξᾳ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ δὲν ἐξέλιπον ὅμως ἀκόμη, ἐν ἔτει σωτηρίῳ 1845. Καὶ αἱ διασκεδάσεις ἐδῶ τῶν κατοίκων ἔχουσιν ἄγριον τὸν χαρακτῆρα. Αἱ γυναῖκες ἀποκλείονται αὐτῶν, διότι οἱ ἱερεῖς ἀπαγορεύουσιν εἰς αὐτὰς νὰ χορεύωσι καὶ νὰ περιπατῶσι κἂν μετὰ τοῦ ἄλλου φύλου. Οἱ ἄνδρες λοιπὸν οὐδένα ἔχουσι χαλινόν, οὐδὲ σέβας οὐδὲ ἀβρότητα οἱανδήποτε κατὰ τὰς σχέσεις των. Ἀποκρούουσι μὲν πάντες τὴν ἄμεσον τοῦ ἱερέως ἐπίδρασιν, καὶ καταλείπουσιν εἰς αὐτὸν τὴν γυναῖκα, ἀλλὰ διατηροῦσιν ὅμως τὸ πάθος ὅλον τῶν θρησκευτικῶν πολέμων, ἐρίζουσε πίνοντες περὶ δόγματος καὶ ἀλληλοκτονοῦσι Τοιαύτη των ἡ ἱστορία.

Ὡς πρὸς τὰς ἕξεις των, εἰσὶν ἀποτέλεσμα φυσικὸν τοῦ ἐξημμένου καὶ ἐριστικοῦ των βίου. Τὴν τραχύτητα τῶν ἠθῶν γεννᾷ τῶν ἰδεῶν ἡ τραχύτης. Ὁ ἄνθρωπος, ὅστις κακῶς ἐννοεῖ τὸ πνεῦμα τῆς θρησκείας, ἐννοεῖ καὶ τὸν βίον κακῶς καὶ φθείρει αὐτὸς ἑαυτόν. Ὁ τόπος, καίτοι ξηρὸς

πολλαχοῦ, ἔχει πλοῦτον μέγαν, πηγὰς θαυμασίας γονιμότητος, λειμῶνας ἐξαισίους καὶ κατοίκους ἐκτάκτως φιλεργούς. Ἀλλ' ὁ χωρικὸς — καὶ ἐνοῶ τὸν καλλιεργοῦντα τὰ ἴδια ἑαυτοῦ κτήματα, διότι ὁ ἄλλος εἶνε πάντη ἄπορος — οὐδεμίαν ἔχει ἀπάλαυσιν καὶ οὐδεμίαν φαίνεται ἔχων ἀνάγκην. Ὁ οἶκος του ἔχει ἀνήκουστον ρυπαρίαν. Ἡ ὀροφή, καλυπτομένη διὰ πλέγματος ἐκ πεταύρων εἶνε φυλακεῖον παντὸς τροφίμου καὶ παντὸς συνάμα ῥάκους τῆς οἰκίας. Πνίγεται τις εἰσερχόμενος, ἐκ τῆς ναυτιώδους ὀσμῆς τοῦ ταγγοῦ λαρδίου, καὶ τῆς ἀποφορᾶς ἣν ἀναδίδουσι τὰ κρεμάμενα ἐκεῖθεν, δίκην πολυελαίων, παντοειδῆ ἀκάθαρτα πράγματα: ἀλειμματοκήρια καὶ κομβολόγια ἀλάντων, λευχείματα ὑπαρὰ καὶ παλαιὰ πέδιλα ἀνάμικτα μὲ τὸν ἄρτον καὶ τὸ κρέας. Καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτὴ τῶν οἰκιῶν τὰς καθιστᾷ ὁμοίας μὲ φρούρια μᾶλλον καὶ στρατόπεδα. Ὁ οἶκος ὑψοῦται ἐπὶ βάσεως ὑψηλῆς, ταπεινοῦται δὲ ὑπὸ χαμηλὴν ὀροφήν, ὅπου ἀναρριχᾶται τις διὰ κλιμάκων. Ἐντὸς μιᾶς ἐκ τῶν οἰκιῶν αὐτῶν, ὅπου κατὰ τύχην εἰσῆλθον, εἶδον εἰκόνας ἱερὰς ἐπὶ τῶν τοίχων ἐγγὺς ἄλλων εἰκόνων ἀσέμνων. Ἀλλ' ἦτο πανδοχεῖον, τόπος ὅπου οὐδέποτε εἰσέρχονται τίμιαι γυναῖκες. Ἤκουσα τοὺς πίνοντας χωρικούς, καὶ οἱ λόγοι των ἦσαν μίγμα ἀνάλογον πρὸς τὰς εἰκόνας τῶν τοίχων, σύμφυρμα ὅρκων, ἀναμιμνησκόντων λόγους ἱερούς, καὶ βδελυρῶν αἰσχρολογιῶν. Πρόσθετος καὶ αὐτὴ ὁμοιότης πρὸς τὴν γλῶσσαν τῶν χωρικῶν τῶν περιχώρων τῆς Ῥώμης· φαίνεται ὅτι πᾶσα φανατικὴ λατρεία τῶν ἐξωτερικῶν θρησκευτικῶν τύπων γεννᾷ καὶ δίψαν βλασφημίας.

Ὅσα σοῦ γράφω ἀναφέρονται εἰς τοὺς ὀρεινοὺς χωρικούς· οἱ ἐγγύτερον τοῦ κέντρου τοῦ λεκανοπεδίου καὶ τῶν πόλεών του εἶνε περισσότερον πολιτισμένοι. Ἄλλως δέ, καὶ οὗτοι καὶ ἐκεῖνοι, ὡς καὶ οἱ Ῥωμαῖοι, ἔχουσι, πλὴν τῶν ἐλαττωμάτων αὐτῶν, καὶ μεγάλας ἀρετάς. Εἶνε χρηστοὶ καὶ ὑπερήφανοι. Ἡ ὑποδοχή των οὐδὲν ἔχει τὸ δουλικόν, ἡ δὲ φιλοξενία των εἶνε αὐθόρμητος καὶ ἀνυπόκριτος. Ἔχουσιν ἀναμφιβόλως εἰς τὴν ψυχὴν αὐτῶν τὰς τραχύτητας καὶ τὰς καλλονὰς τῆς χώρας των καὶ τοῦ οὐρανοῦ των. Ὅσοι ἐξ αὐτῶν εἶνε πιστοὶ καὶ χωρὶς ψευδευλάβειαν, εἶνε *βεβαίως ἀληθῶς εὐσεβεῖς· ὅσοι δὲ ἐταξείδευσαν* κἄπως καὶ ἔλαβον ἀτελῆ τινα πρακτικὴν ἐκπαίδευσιν ἐκφράζονται μὲ ἀπερίστροφον καὶ κἄπως ἀλαζονικὴν εἰλικρίνειαν, ἥτις δὲν δυσαρεστεῖ βεβαίως τὸν μὴ ἔχοντα φυλετικὰς προλήψεις.

Αἱ γυναῖκες ἔχουσιν ὅλαι τὸ ἦθος εὐπαρρησίαστον καὶ φιλόφρον. Μὲ φαίνονται ἀγαθαὶ καὶ βίαιαι, στεροῦνται δὲ χάριτος μᾶλλον ἢ καλλονῆς. Αἱ κεφαλαί των, ἃς καλύπτουν διὰ μικροῦ πετάσου ἐκ πιλήματος κοσμουμένου μὲ χάνδρας καὶ πτερά, ἔχουσι κατὰ τὴν νεότητά των ἱκανὸν θέλγητρον καὶ κατὰ τὸ γῆρας ἀξιοπρεπῆ τινα σοβαρότητα. Ἀλλὰ τὸ ἐξωτερικὸν των ἐν γένει εἶνε πολὺ ἀρρενωπόν. Οἱ ὦμοι των εἶνε εὐρεῖς καὶ τετράγωνοι, δυσανάλογοι πρὸς τὸ ἰσχνὸν σῶμα των, ἡ δὲ παντελὴς ἔλλειψις καθαριότητος καθιστᾷ τὴν ἐνδυμασίαν αὐτῶν λίαν δυσάρεστον θέαμα. Ἐπὶ τῶν βουνῶν δὲν βλέπει τις ἄλλο ἢ διαρκῆ ἔκθεσιν ῥακῶν ἄνευ χρώματος, κρεμαμένων ἐπὶ μακρῶν κνημῶν, γυμνῶν καὶ πηλοφόρτων, χωρὶς νὰ λείπωσιν, ἐννοεῖται, χρυσᾶ κοσμήματα, καὶ ἀδάμαντες πολλάκις εἰς τὰ ὦτα καὶ τὸν τράχηλον. Ἀντίθεσις οἰκτρὰ πολυτελείας καὶ πενίας, ἥτις μ' ἀνέμνησε τὰς ἐπαίτιδας τῶν Τιβούρων.

Ἐν τούτοις αἱ γυναῖκες ἐδῶ εἶνε φίλεργοι. Ἡ τεχνη τῶν τριχάπτων παραδίδεται ἀπὸ μητρὸς εἰς θυγατέρα. Εὐθὺς ὡς ἀρχίσῃ τὸ παιδίον νὰ ψελλίζῃ, θέτουσιν ἐπὶ τῶν γονάτων του μίαν μεγάλην τολύπην καὶ ἓν δέμα πηνίων εἰς τὰς χεῖρας του, ὅταν δὲ γείνῃ δεκαπέντε ἢ δεκαεξ ἐτῶν ἡ κόρη ἐκτελεῖ θαυμάσια ἐργόχειρα ἢ κηρύττεται ἄλλως ἠλιθία καὶ θεωρεῖται ἀναξία τοῦ ἄρτου τὸν ὁποῖον τρώγει. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἄσκησιν τῆς ὡραίας καὶ λεπτῆς αὐτῆς τέχνης, ἥτις τοσοῦτον ἁρμόζει εἰς τὴν καρτερικὴν δεξιότητα τῆς γυναικός, αἱ καλλίτεραι τεχνίτριαι ὑφίστανται καὶ ἄλλην, πλὴν τῆς τοῦ κλήρου, τυραννίαν: τὴν τυραννίαν τῶν ἐμπόρων οἵτινες τὰς ἐκμεταλλεύονται. Ἐπειδὴ πᾶσαι τοῦ Βελαὶ καὶ τῆς Ὠβέρνης αἱ χωρικαὶ ἠξεύρουσι νὰ κατασκευάζουσι τρίχαπτα, ὑπάκειται πᾶσαι ἀναγκαίως εἰς τὸν νόμον τῆς εὐθηνίας, καὶ φρίττει τις ἀληθῶς ἐκ τῆς πενιχρότητος τοῦ ἡμερομισθίου των. Ὁ ἔμπορος κερδαίνει ἐδῶ οὐχὶ ἑκατὸν τοῖς ἑκατόν, ὡς αὐτὸς συνήθως νομίζει ἀναγκαῖον—καὶ δίκαιον—ἀλλὰ πεντάκις ἑκατόν ἐπὶ τοῖς ἑκατόν. Εἶνε ὅμως ἀληθές, ὅτι οἱ ἔμποροι τιμωροῦνται συχνάκις δι' οὗ ἁμαρτάνουσι, καὶ καταστρέφονται ἀμοιβαίως διὰ τοῦ ἀνταγωνισμοῦ ὡς κατεστράφησαν αἱ χωρικαὶ ἐκτελοῦσαι τὸ αὐτὸ ἔργον. Αὐτὸ εἶνε ὁ νόμος καὶ ἡ τιμωρία τοῦ ἐμπορίου.

Ἀλλ' ἀρκετὰ σοῦ εἶπα πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ὑποσχέσεώς μου, καὶ γενικήν τινα περιγραφὴν τοῦ τόπου. Μοῦ ἐζήτησες, ἀγαπητέ μου ἀδελφέ, μακρὰν ἐπιστολήν, προβλέπων ὅτι, κατὰ τὰς μονήρεις καὶ ἀΰπνους μου ὥρας, θὰ ἐσυλλογιζόμην ἄλλως παρὰ πολὺ τὸν ἑαυτόν μου, τὸν ἄχαριν βίον μου καὶ τὸ ὀδυνηρόν μου παρελθόν, πλησίον τοῦ παιδίου ἐκείνου, τὸ ὁποῖον κοιμᾶτ' ἐκεῖ ἐμπρός μου ἐνῷ σοῦ γράφω. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ παρουσία του ἀναζέει πολλὰς πληγάς, καὶ σοῦ χρεωστῶ χάριν ἀληθῶς, ὅτι μὲ ἠνάγκασες νὰ ἠσμονήσω κἄπως τὸν ἑαυτόν μου διὰ γενικωτέρων ἐντυπώσεων. Ἐν τούτοις μοὶ παρέχει καὶ αὐτὸ συγκινήσεις οὐχὶ ἀμιγεῖς γλυκύτητος. Νὰ κλείσω τὴν ἐπιστολήν μου, χωρὶς νὰ σοῦ ὁμιλήσω περὶ

αὐτοῦ; Βλέπεις, διστάζω, καὶ φοβοῦμαι ὅτι θὰ προκαλέσω τὸ μειδίαμά σου. Ἰσχυρίζεσαι ὅτι ἀποστρέφεσαι τὰ μικρά· ἐγώ, χωρὶς νὰ αἰσθάνωμαι τὴν ἀποστροφήν σου, ἐφοβούμην ἄλλοτε τὴν ἐπαφὴν τῶν ὄντων αὐτῶν, ὧν ἡ ἀδυναμία καὶ ἡ ἀθωότης ἐτρόμαζον τὸ λογικόν μου. Σήμερον ὅμως μετεβλήθην ὅλως. Ὅσον δὲ καὶ ἂν μὲ περιπαίζῃς, θὰ σοῦ ἀνοίξω ὅλην μου τὴν καρδίαν. Ναί, ναί, φίλε μου, πρέπει νὰ τὸ κάμω. Πρέπει νὰ καταστείλω τὴν ἀδικαιολόγητον ἐντροπήν μου διὰ νὰ μὲ γνωρίσῃς ὁλόκληρον.

Τὸ παιδίον αὐτὸ—τί τὰ θέλεις—τὸ λατρεύω, καὶ βλέπω ὅτι ἀργὰ ἢ γρήγορα θὰ καταστῇ ὁ σκοπὸς καὶ τὸ τέλος τοῦ βίου μου. Δὲν μὲ φέρει τὸ καθῆκον μόνον πλησίον του· τὰ σπλάγχνα μου αὐτὰ μὲ καλοῦσιν πρὸς αὐτό, ἂν ὀλίγος μόνον καιρὸς παρέλθῃ χωρὶς νὰ τὸ ἰδῶ. Εἶνε πολὺ καλὰ ἐδῶ· δὲν στερεῖται τίποτε, ἐνδυναμοῦται, ἀγαπᾶται. Οἱ θετοί του γονεῖς εἶνε ἐξαίρετοι ἄνθρωποι, καὶ βλέπω ὅτι τὸ περιποιοῦνται ἐξαίρετα, ὄχι μόνον ἐκ συμφέροντος ἀλλὰ καὶ καὶ ἐξ αἰσθήματος. Κατοικοῦσι τὸ περισωζόμενον ἔτι καὶ προσηκόντως ἐπισκευασθὲν μέρος τοῦ πύργου, τὸ δὲ παιδίον ἀνατρέφεται ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ μεγάλου αὐτοῦ βράχου, ὑπὸ λαμπρὸν οὐρανὸν καὶ καθαρὸν ἀέρα, καὶ ὑπὸ περιποιητικῶν καὶ καθαρίων ἀνθρώπων. Ἡ γυνὴ ἐκατοίκησεν εἰς Παρισίους. Ἐννοεῖ πόσην δόσιν ἐνεργείας καὶ ἠπιότητος συγχρόνως χρειάζεται ἡ διάνοια παιδίου ἀβροτέρου τῶν ἰδικῶν της, ἀλλ' ἐπίσης εὐρώστου. Ἠδυνάμην λοιπόν, ὡς βλέπεις, νὰ μὴ ἔχω ἀνησυχίαν, καὶ ν' ἀναμένω τὴν ἡλικίαν του ἐκείνην, καθ' ἣν θὰ παραστῇ ἀνάγκη ἄλλης πλὴν τῆς σωματικῆς του θεραπείας. Καὶ ὅμως ἀνησυχῶ ὁπωσδήποτε, ὁσάκις εἶμαι μακράν του. Ἡ ὕπαρξίς του μοῦ παρίσταται τότε ὡς διαρκής τις ἀγωνία καὶ κλύδων τοῦ βίου μου. Ἀλλ' εὐθὺς ὡς τὸ ἰδῶ, παρέρχεται ὁ τρόμος μου καὶ ἀνακουφίζεται ἡ λύπη μου. Τί νὰ σοῦ εἰπῶ; τὸ ἀγαπῶ! Αἰσθάνομαι ὅτι μοῦ ἀνήκει καὶ τοῦ ἀνήκω ἐπίσης. Αἰσθάνομαι ὅτι εἶνε ἐγώ, ναί, ἐγώ, πολὺ περισσότερον ἢ ἡ ταλαίπωρος μήτηρ του. Καθ' ὅσον σαφηνίζονται τὰ χαρακτηριστικὰ καὶ αἱ διαθέσεις του, μάτην προσπαθῶ ν' ἀνεύρω ἐπ' αὐτοῦ ἴχνος ἐκείνης, οὐδ' ἐλπίζω κἂν νὰ τὸ ἀνεύρω ποτέ. Παρὰ τὸν κοινότατον νόμον, καθ' ὃν τὰ ἄρρενα ὁμοιάζουσι τῆς μητρός των περισσότερον ἢ τὰ θήλεα, τὸ παιδίον αὐτὸ θὰ ὁμοιάσῃ τοῦ πατρός του ἂν, ἐξακολουθήσῃ ἀναπτυσσόμενον ὡς φαίνεται ἀπὸ τοῦδε. Ἔχει ἤδη τὴν ἀπάθειαν ἐκείνην καὶ τὴν ἀγρίαν δειλίαν τῆς νηπιακῆς μου ἡλικίας, περὶ ὧν τόσα συχνάκις διηγεῖται ἡ μήτηρ μου, καὶ τὰς αἰφνιδίας τρυφερότητάς μου, αἵτινες τὴν ἔκαμνον ὡς λέγει, νὰ μὲ συγχωρῇ καὶ νὰ μὲ ἀγαπᾷ μάλιστα. Ἐφέτος μὲ παρετήρησεν πλησίον του τὸ πρῶτον. Κατ' ἀρχὰς ἐφοβήθη, ἀλλὰ τώρα μοῦ μειδιᾷ καὶ προσπαθεῖ νὰ μοῦ ὁμιλήσῃ. Τὸ μειδίαμα καὶ τὸ ψέλλισμά του μὲ κάμνουν ν' ἀνασκιρτῶ, καὶ ὅταν ζητῇ τὴν χεῖρα μου διὰ νὰ περιπατήσῃ, δὲν εἰξεύρω πόσην αἰσθάνομαι πρὸς αὐτὸ εὐγνωμοσύνην καὶ γεμίζουν οἱ ὀφθαλμοί μου δάκρυα.

Ἀλλ' ἀρκεῖ· δὲν θέλω νὰ ἐκλάβῃς κ' ἐμὲ παιδίον. Σοῦ τὰ εἶπα ὅλ' αὐτά, διὰ νὰ μὴν ἀπορῇς πλέον, ὅταν δὲν θέλω ν' ἀκούω τὰ περὶ ἐμοῦ σχέδιά σου. Ἐννοεῖς, ἀδελφέ μου, ὅτι οὔτε περὶ ἔρωτος οὔτε περὶ γάμου δύναται πλέον νὰ μοῦ κάμῃς λόγον. Δὲν ἔχει ἀρκετὴν εὐτυχίαν ἡ ψυχή μου, ὥστε νὰ δώσῃ καὶ εἰς ὕπαρξιν ἄλλην ἥτις ἤθελε παρεντεθῆ νέα εἰς τὴν ζωήν μου. Ἡ ζωὴ αὐτὴ μόλις θ' ἀρκέσῃ εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων μου. Τὸ αἰσθάνομαι ἐκ τῆς ἀγάπης μου πρὸς τὸν Διδιέ, τὴν μητέρα καὶ σέ. Μὲ τὴν δίψαν δὲ αὐτὴν τῆς σπουδῆς, ἥτις τόσον συχνάκις καταλήγει εἰς πυρετόν, ποῦ θὰ εὕρισκον ἐγὼ καιρὸν νὰ θέλω τὴν ζωὴν νεαρᾶς γυναικός, ποθούσης εὐτυχίαν καὶ φαιδρότητα; Ὄχι, ὄχι· μὴ τὰ συλλογιζώμεθα αὐτά· καὶ ἂν ἡ ἰδέα τῆς βιωτικῆς μου αὐτῆς ἀπομονώσεως εἶν' ἔτι ἐνίοτε τρομερὰ εἰς ἄνθρωπον τῆς ἡλικίας μου; βοήθει με νὰ τὴν ὑποφέρω μέχρις οὗ φθάσῃ ὁ καιρός, καθ' ὃν θὰ ἦνε φυσική. Ὀλίγα ἔτη ὑπολείπονται. Ἡ ἀγάπη σου θὰ τὰ βραχύνῃ, τὸ εἰξεύρεις. Διατήρησέ την πάντοτε, ἐπειδὴ πρὸς τὰ ἐλαττώματά μου καὶ γενναίαν πρὸς τὴν ἐμπιστοσύνην μου.

Υ. Γ. Ὑποθέτω ὅτι ἡ μήτηρ μου ἀνεχώρησε διὰ τὸ Σεβὰλ μετὰ τῆς δεσποινίδος Σαὶν-Ζενέ, καὶ ὅτι τὰς συνώδευσες. Ἂν τυχὸν ἡ μήτηρ ἀνησυχήσῃ δι' ἐμέ, εἰπέ της, ὅτι σοῦ ἔγραψα, καὶ ὅτι εὑρίσκομαι πάντοτε εἰς τὴν Νορμανδίαν.

Ἕπεται συνέχεια.

ΤΑΣΟΥΛΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἦτο ἡ σειρὰ τῆς *μάγγας* του νὰ φρουρήσῃ ὅλην τὴν νύκτα ἐκείνην μέχρι τῆς ὥρας τοῦ ἐγερτηρίου· ἀπὸ δύο δ' ὡρῶν ὁ Κίμων εἶχεν ἀναγκάσει τὸν φρουροῦντα σύντροφόν του, καταπεπονημένον ἐκ τῆς τελευταίας πορείας, νὰ ὑπάγῃ ν' ἀναπαυθῇ, καὶ αὐτός, εἰ καὶ *μαγγαδόρος*, μὴ ὑποχρεούμενος εἰς τοῦτο, εἶχε λάβει τὴν θέσιν του, φρουρῶν πρὸ τῆς κλειστῆς θύρας τοῦ χαμηλοῦ οἰκοδομήματος, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐστρατωνίζετο τὸ σῶμα τῶν ἐθελοντῶν, εἰς οὓς καὶ αὐτὸς κατελέγετο. Εἶχεν ἤδη ἐξημερώσει· ὁ αὐτοσχέδιος στρατὼν — τέσσαρες χαμηλοὶ ξηρότοιχοι, ὧν οἱ δύο μακρότεροι, καὶ ἐπ' αὐτῶν ἀντὶ στέγης

στρῶμα χώματος συνεχόμενον ἐπὶ συμπεπλεγμένων κλάδων,— ἦτο ἀκόμη σιωπηλὸς ὡς ἂν ἦτο ἔρημος· καὶ αὐτὰ τοῦ Κίμωνος τὰ βήματα ἀπεσοβοῦντο ἐν τῇ ἀρτιγενεῖ χλόῃ, ἐν ᾗ ἐβυθίζοντο τὰ τσαρούχια του· ὑπὲρ τὰς εὐρώστους κνήμας του, περιβαλλομένας ὑπὸ μαλλίνων χονδρῶν περικνημίδων, ὅλον τὸ σῶμά του ἐσκέπετο ἀπὸ τὴν φαιὰν βαρεῖαν του *κάππαν*, ἀφ' ἧς προέκυπτεν ἡ κεφαλή του μόλις, κεχωσμένη ἐντὸς μαλλίνου μαύρου σκούφου, καὶ τὸ ὅπλον του, ἐπ' ὤμου. Ἡ πρωΐα ἦτο ψυχρὰ καὶ ὁμιχλώδης· πρωΐα τοῦ Μαρτίου 1878, καθ' ὃν ἐπέπρωτο νὰ σβεσθῇ ἡ θεσσαλικὴ ἐπανάστασις καὶ μετὰ ταύτης τόσαι πατριωτικαὶ ἐλπίδες, τόσα ἑλληνικὰ ὄνειρα.

Ὁ οὐρανὸς φαιός, ὑπὸ συννέφων κεκαλυμμένος, βαρὺς ἡπλοῦτο ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Πηλίου, ὧν αἱ ὑψηλότεραι διεφαίνοντο χιονοσκεπεῖς. Ἀπὸ τοῦ μικροῦ ὀροπεδίου, ἐφ' οὗ ἔκειτο ὁ στρατὼν τῶν ἐθελοντῶν καὶ ἔνθα ἐφρούρει ὁ Κίμων, κάτω, ἐν μέσῳ εὐρείας καὶ ἀνωμάλου κοιλάδος, καθωρᾶτο ἡ Μακρυνίτσα, καλυπτομένη ὑπὸ ἐλαφρᾶς ὁμίχλης, μὲ τὰς βαθέως ἐρυθρωπὰς στέγας τῶν οἰκίσκων της, ἀτάκτως ἐκτισμένων τῶν μὲν ἐπὶ τῶν δέ, καὶ τῶν ὁποίων τινὲς ἀνέδιδον πυκνότερον τῆς ὁμίχλης καπνόν, βαθμηδὸν εἶτα ἀραιούμενον καὶ μετὰ ταύτης συγχεόμενον. Πέραν ἔτι καὶ κάτω, μαῦρος ἐξετείνετο ὁ *κάμπος* τοῦ Βώλου, ἐλαιῶνες ἀπέραντοι καὶ οὐδὲν πλέον· νοτιοανατολικῶς, πρὸς τὸ ἕτερον τῆς Μακρυνίτζας μέρος, διεκρίνετο ἀμυδρῶς ἡ Πορταριά, μικρὸν χωρίον ἀνῆκον μετὰ τῆς Μακρυνίτζης καὶ δέκα ἄλλων εἰς τὰ δώδεκα *Ζαλογώρια* τὰ ἐγκατεσπαρμένα ἀπὸ τῶν κλιτύων τοῦ Πηλίου καὶ κατὰ μῆκος τῆς μακρᾶς χερσονήσου τῆς περικλειούσης τὸν Παγασητικὸν κόλπον.

Ὁ Κίμων σταματῶν ἐνίοτε, περιέφερε τὰ βλέμματά του ἐπὶ τοῦ πρὸ αὐτοῦ πανοράματος, καὶ ἀπὸ βουνοῦ εἰς βουνὸν καὶ κάτω διὰ τῆς κοιλάδος καὶ τοῦ ἀχανοῦς ἐλαιοφύτου πεδίου πλανῶν αὐτὰ ἠκολούθει διὰ τῆς φαντασίας τὰς εἰκόνας τῶν ἰδεῶν του, τῶν ἀναπολήσεων, τῶν πόθων ὅσοι τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐν ἑαυτῷ ἐξηγείροντο.

Ἀπὸ τεσσάρων ἤδη μηνῶν παρέμενεν εἰς τὰς θεσσαλικὰς ἀκτὰς καὶ τὰ ὄρη τὸν μάταιον ἀγῶνα μετὰ τῶν συντρόφων του διεξάγων. Τέσσαρες εἶχον παρέλθει μῆνες, πλήρεις στερήσεων, κακουχιῶν ἀρρήτων, ἀπογοητεύσεως, ἔπτιν ὅτε ἀπογνώσεως· τὸν πόλεμον διεξῆγον οἱ ἐθελονταὶ κατὰ τῆς πείνης καὶ τοῦ ψύχους ἕνεκα τῆς ἀταξίας τῆς μὴ ἐπιτρεπούσης οὐδένα ὀργανισμὸν μεταξὺ τῶν διαφόρων μικρῶν σωμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα ὑπὸ διαφόρους ἀρχηγοὺς διηρεῦντο οἱ ἐπαναστάται. Καθ' ἃ αὐτοὶ ἔλεγον, αἱ σπάνιαι καὶ βραχεῖαι μάχαι ἦσαν αἱ μόναι ὧραι ἀναψυχῆς, αἱ μόναι ἑορταὶ ὧν ἀπήλαυον.

Ἀνεπόλει τὰς Ἀθήνας του, τοὺς συντρόφους του· ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ στρατοῦ, εἶχε καταλίπει τὰς τάξεις του σπεύδων ὅπου ἡ πατρὶς δούλη καὶ περιπαθέστερον τὸν ἐκάλει, κατατασσόμενος ἁπλοῦς ὁπλίτης εἰς τοὺς ἐθελοντάς. Ἀνεπόλει τὴν ἡμέραν καθ' ἣν εἶχεν ἀπέλθει τοῦ πατρικοῦ του οἴκου. Ἡ μήτηρ του ἔκλαιεν, οἱ μικροί του ἀδελφοὶ ἐπειρῶντο νὰ καταστείλωσι τὰ δάκρυά των, ὁ πατήρ του, γέρων στρατιωτικός, αὐτὸς μόνος κατηφής, περίλυπος, ἀλλὰ νικητὴς ἑαυτοῦ ἐσίγα. Τελευταῖος αὐτὸς ἐπέθηκε τὴν δεξιὰν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του εὐλογῶν τὸν υἱόν του· εἶτα τὰ στόματά των ἠνώθησαν εἰς ἓν φίλημα, καὶ ἀπὸ τὰ τρέμοντα τοῦ γέροντος χείλη σταθερῶς ἐξῆλθον αἱ λέξεις αὗται:

— Πήγαινε, υἱέ μου...

Καὶ τῷ ἔδωκαν τὴν δύναμιν ν' ἀποσπασθῇ βιαίως τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν μητρός του, νὰ ἐκφύγῃ ἀπὸ τὰς χεῖρας τῶν πειραμένων νὰ τὸν κρατήσωσιν ἀδελφῶν. Ἔφυγε· διῆλθε τὴν αὐλήν· ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν ὑπερέβαινε τὸν οὐδὸν τῆς πύλης ἀπὸ τοῦ ἄνωθεν ἡνεωγμένου παραθύρου μία φωνὴ ἀπεγνωσμένη, οἰμωγὴ ὀδύνης ἔπληξε τὸ οὖς του:

— Παιδί μου!...

Ἦν ἡ φωνὴ τοῦ πατρός του ἠττηθέντος ὑπὸ τοῦ πόνου καὶ ἀνακαλοῦντος αὐτόν· ἔστη κρούς, ἀπολιθωμένος· μία στιγμὴ ἀκόμη καὶ θὰ ἐπέστρεφεν ἀλλ' ἐκεῖ, εἰς τὸν δρόμον, εἶδε τινὰς τῶν φίλων του, τῶν συστρατιωτῶν του, οἵτινες τὸν ἀνέμενον· στρατιώτης, ἐνθυμήθη τὸν λόγον του. Ἀπῆλθε δάκνων τὰ χείλη του καὶ κρατῶν τὰ δάκρυά του.

Τώρα ἐσυλλογίζετο τὴν στιγμὴν τῆς ἐπιστροφῆς του, ἂν ἐπέστρεφεν· τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἤθελε πέσει εἰς τὸν τράχηλον τοῦ γέροντος πατρός του, τῆς καλῆς του μητρός, καθ' ἣν ἤθελε καταφιλήσει τοὺς ἀδελφούς του, ἐπανίδει τοὺς φίλους του· καὶ αἴφνης ἀπὸ μέσου τῶν μορφῶν τούτων τῆς ἀγάπης ἀνέκυπτεν ὡραία τῆς Τασούλας ἡ ὄψις, τῆς Τασούλας τὴν ὁποίαν δὲν θὰ ἔβλεπε πλέον.

Ἦτο ἡ Τασοῦλα θυγάτηρ ἀνθρακέως τῆς Μακρυνίτσας· εὔρωστος χωρική, ξανθὴ καὶ μελανόφθαλμος, εἰκοσαέτις. Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὴν εἶχε γνωρίσει ὁ Κίμων, τὴν ἀνεπόλει πάντοτε, ἐπεζήτει τὴν συνάντησίν της ὅταν τὸ ἀπόσπασμά του ἐπλησίαζε παρὰ τὴν Μακρυνίτζαν, καὶ οὐδεμιᾶς εἶχεν ὀλιγωρήσει εὐκαιρίας ἵνα εἴπῃ εἰς αὐτὴν ὅτι ἦτον ὡραία, ὅτι δὲν ἐλησμόνει ποτὲ τὰ χρυσᾶ της μαλλιά. Ἀλλ' ἡ Τασοῦλα ἀπέφευγε τὸν εὔθυμον καὶ ζωηρὸν ἐθελοντὴν ἢ ἠδιαφόρει εἰς τοὺς λόγους του. Ἡ πρώτη συνάντησις των μάλιστα εἶχε προκαλέσει τὴν ἔχθραν τῆς Θεσσαλῆς χωρικῆς πρὸς τὸν Ἀθηναῖον.

Πρωΐαν τινὰ ὁ Κίμων εἶχε καταφθάσει πρὸ

τῆς Μακρυνίτζας ὁδηγῶν ἀπόσπασμα ἐθελοντῶν ἵνα προμηθευθῶσι τροφάς.

Πρὶν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πολίχνην, πρό τινος τῶν μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων αὐτῆς οἰκίσκων, εἶδον αἴφνης ἀγέλην ὀρνίθων, ὁ δὲ Κίμων ὑπείκων εἰς τὰς ἁρπακτικὰς ὁρμάς, αἵτινες ἐν τῇ ἀγρίᾳ τοῦ κλεφτοπολέμου ζωῇ εἶχον ἐν αὐτῷ ἐξεγερθῆ, πρὶν ἢ ἀποταθῇ πρός τινα, ἀλλάξας ἐν ἀκαρεῖ τὴν βολὴν τοῦ πυροβόλου διὰ σφαιριδίων ἐπυροβόλησε κατὰ τῶν ἀθώων πτερωτῶν διπόδων, καὶ ἐθανάτωσε δύο ἢ τρία ἐξ αὐτῶν. Εἰς τὸν κρότον τῆς βολῆς δειλῶς εἶδε προκύπτουσαν τῆς θύρας τοῦ οἰκίσκου τὴν πεφοβισμένην μορφὴν νεαρᾶς χωρικῆς — τῆς Τασούλας — ἥτις ἀναγνωρίσασα τοὺς ἐθελοντάς, ἐχώρησε πρὸς αὐτοὺς καὶ ἰδοῦσα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιτυχούσης ἀποπείρας τοῦ Κίμωνος ἐναντίον τῶν ὀρνίθων της, ἄνευ σεβασμοῦ ἢ ἐκτιμήσεως κἂν πρὸς τὴν ἐλευθερωτικὴν ἀποστολὴν τοῦ ἐθελοντοῦ, ἤρξατο βοῶσα καὶ κατακραυγάζουσα καὶ καταρωμένη αὐτοῦ καὶ τῶν συντρόφων του.

Ὁ Κίμων ἐζήτησε νὰ τὴν πραΰνῃ διὰ λόγων φιλοφρόνων, τοῦθ' ὅπερ δυσκόλως κατώρθου, ὀφείλων συγχρόνως νὰ συνέχῃ καὶ ἐξουδετεροῖ τὰς ἧττον ἁβρὰς καὶ ἱππότικὰς ἀνακραυγὰς καὶ ἀνταπαντήσεις τῶν συντρόφων του εἰς τὰς ζωηροτάτας ἐκφράσεις τῆς Τασούλας.

Διαρκούσης τῆς λογομαχίας ἐκείνης ὁ Κίμων παρατηρῶν μετὰ προσοχῆς τὴν χωρικὴν εἶχεν ἀνακαλύψει ὅτι ἦτο σχεδὸν ὡραία, εὔρωστος, καλλιμελής, ξανθὴ καὶ συμπαθεστάτη τὴν ὄψιν· οἱ ὑπὸ τῆς ὀργῆς ἀστράπτοντες μαῦροι ὀφθαλμοί της, αἱ ὑπὸ τῆς ἐξάψεως ἐρυθρούμεναι παρειαί της, τὸ ὑπὸ τὸ σφιγκτὸν τζιπουῖκι της ἀναπαλλόμενον ἐκ τῆς ἐσωτερικῆς θυέλλης στῆθός της ἐξήγειρον αἴφνης ἐν αὐτῷ μυρία αἰσθήματα ἀπὸ πολλοῦ σιγῶντα.

Ὅταν ἡ Τασοῦλα οὐ μόνον ἐπραΰνθη ἀλλὰ καὶ συνεχώρησεν αὐτοῖς ν' ἀποκομίσωσι τὰς θανατωθείσας ὄρνιθας, ἀδόξου ἐφόδου γέρας, ὁ Κίμων τολμηρότερος γενόμενος ἐζήτησε παρ' αὐτῆς ἓν φίλημα. Τότε ἡ Τασοῦλα ἐξωργίσθη καὶ πάλιν, ἀπεδίωξε τὸν Κίμωνα καὶ μαζεύσασα τὰς συναθροισθείσας καὶ πάλιν ὄρνιθάς της εἰσῆλθεν ἐν τῷ πατρικῷ οἰκίσκῳ κατακλείσασα βιαίως τὴν θύραν.

Μετὰ τὴν πρώτην ταύτην συνάντησιν ὁ Κίμων πολλάκις εἶχεν ἐπανίδει τὴν Τασοῦλαν. Εἶχεν ἀποτείνει αὐτῇ λόγους γλυκεῖς, ἀλλὰ συγχέων τὴν στρατιωτικὴν μετὰ τῆς ἐρωτικῆς τακτικῆς, μόλις κατέκτα τὸ πλεονέκτημα νὰ συμφιλιωθῇ μετ' αὐτῆς, ἐπέσπευδε τὴν ἔφοδον, πειρώμενος νὰ περιπτυχθῇ αὐτήν, καὶ διὰ στιγμιαίας ἐνίοτε ἐπιτυχίας, παρομοίας πρὸς νίκην Πύρρου, ἀπέβαλλε τὰ κεκτημένα πλεονεκτήματα, καὶ ἡ Τασοῦλα τὸν ἀπέφευγε, δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἴδῃ, δὲν ἤθελε νὰ τὸν ἀκούσῃ.

Τὴν πρωΐαν αὐτὴν τοῦ Μαρτίου εἰς τοιοῦτο σημεῖον εὑρίσκοντο αἱ σχέσεις τοῦ Κίμωνος πρὸς τὴν Τασοῦλαν.

Ἐσυλλογίζετο αὐτὴν καὶ δὲν ἔβλεπε τὴν στιγμὴν νὰ τὴν ἐπανίδῃ· ἀνυπομονῶν ἐσκέπτετο ὅτι ἡ φρουρά του ἀπέβαινε μακρά, ἀτελεύτητος, ὅτι οἱ σύντροφοί του ἐκοιμῶντο πολύ, παραπολύ, καὶ ἐπέσπευδε τὸ βῆμά του προσηλῶν τοὺς ἀνησύχους ὀφθαλμούς του ἐπὶ τῆς κλειστῆς θύρας τοῦ στρατῶνος, ἀπελπιστικῶς ἀκινήτου, βωβῆς....

Ὅταν ἐπὶ τέλους εἶδε τὴν θύραν ἀνοιγομένην, στεναγμὸς ἀνακουφίσεως ἐξέφυγε τοῦ στήθους του.

Ὁ ἐξελθὼν ἦτο εἷς ἐκ τῶν πέντε Ἀθηναίων τῶν ἀποτελούντων τὴν ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν του *μάγγαν*· ὠνομάζετο Μιχάλης, ἦτο τεχνίτης καὶ εἶχε καταταχθῆ μετὰ τοῦ Κίμωνος, πρὸς ὃν βαθεῖα στοργὴ ἀδελφοῦ καὶ τυφλὴ ἀφοσίωσις ἱκέτου συνέδεον αὐτόν.

— Καλημέρα, Μῶμο — ἦτο τοῦτο τὸ ὑποκοριστικὸν ὄνομα τοῦ Κίμωνος δι' οὗ προσηγόρευον αὐτὸν οἱ συστρατιῶται του.

— Καλημέρα, Μιχάλη· καὶ οἱ ἄλλοι; ἀκόμη κοιμῶνται; πάει μιὰ ὥρα ποὺ ξημέρωσε.

— Σοῦ φαίνεται ἀργὰ 'σένα ποὺ εἶσαι ἄγρυπνος· ἀλλὰ συλλογίσου καὶ τὴν χθεβραδινὴ κούρασι καὶ τὸ μούσκεμα· ἐξ ὥρας δρόμο μὲ τὴν βροχὴν ὡς ποῦ νὰ φθάσωμεν! ἐκακάρωσαν ὅλοι· ὁ Κώστας ποὺ τοὺκανες τὸ χατῆρι νὰ φυλάξῃς σκοπὸς 'ς τὸν τόπο του, κοιμᾶται ἀκόμη σὰν ξύλο· θὲς νὰ φυλάξω τώρα ἐγὼ νὰ πᾷς καὶ σὺ νὰ ἡσυχάσῃς 'λίγο;

— Ὄχι, ὄχι· μήτε κουρασμένος εἶμαι μήτε νυστάζω· περμένω νὰ ξυπνήσῃ ὁ ἀρχηγὸς νὰ τοῦ τὸ πῶ, νὰ πάω 'ς τὴ Μακρυνίτζα: ἔρχεσαι;

— Ναί, πάμε νὰ τραβιξῶμε μιά· ἀγκαλὰ σὺ ἀλλοῦ ἔχεις τὸν νοῦν σου· καὶ ἐμειδίασεν ἀπευνίζων ἐκφραστικῶς τὸν Κίμωνα: νὰ 'δοῦμε ἂν ἔρχεται κι' ἄλλος.

Ἡ συνομιλία μεταξὺ τῶν δύο νεανιῶν ἐξηκολούθησεν ἔτι ἐπὶ βραχύ· διεκόπη δὲ ὑπὸ τῆς προσελεύσεως δύο ἔτι ἐθελοντῶν, ἐξ ὧν ὁ εἷς ἔλαβε τὴν θέσιν τοῦ Κίμωνος ὡς σκοπός, τούτου ἐπαναστρέψαντος μετὰ τοῦ ἑτέρου πρὸς τὸ οἰκοδόμημα, ἔνθα ἐστρατωνίζετο τὸ σῶμα.

Ὁ ἀρχηγὸς ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς τὸν Κίμωνα, τὸν Μιχάλην καὶ ἄλλους δύο νὰ μεταβῶσιν εἰς Μακρυνίτζαν ἐπὶ τῇ ὑποσχέσει ὅτι ἤθελον ἐπανακάμψει πρὸ τῆς μεσημβρίας· καὶ οἱ τέσσαρες δὲ φέροντες τὰ ὅπλα καὶ τὰς κάππας των, ἐν εἴδει μικροῦ ἀποσπάσματος, εὔθυμοι καὶ ταχύποδες, ἔλαβον τὴν πρὸς τὴν πολίχνην ἄγουσαν ἀτραπόν.

Εὐθυμότερος πάντων ἦτο ὁ Κίμων, ὅστις μόλις πιὼν ὀλίγον οἰνόπνευμα ἐλησμόνει καὶ τὴν μα-

κράν ἐγρήγορσιν καὶ τὸν ἐκ τῆς ἀϋπνίας καὶ τοῦ ψύχους κάματον καὶ ἔτρεχε μᾶλλον ἡγούμενος τῶν συντρόφων του, οἱ ὁποῖοι γελῶντες καὶ ἐπισπεύδοντες μετ' αὐτὸν τὸ βῆμα ἀπηύθυνον ἑκάστοτε φιλικὰ σκώμματα, εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Κίμων δὲν ἀπήντα ἢ ἀνακινῶν τὴν κεφαλὴν καὶ τονίζων ἀσμάτιόν τι.

Ὅταν ὁ μικρὸς οἰκίσκος τῆς Τασούλας ἐφάνη εἰς ἑκατὸν βημάτων ἀπόστασιν, ὁ Κίμων ἔστη καὶ στρεφόμενος πρὸς τοὺς συντρόφους του μετ' ἐκφράσεως μὴ ἐπιδεχομένης πλέον χωρατὰ τοῖς εἶπε:

— Σ' τὸ γυρισμό σας θὰ μ' εὕρετ' ἐδῶ.

Οἱ σύντροφοί του ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον των ἀποχαιρετίσαντες αὐτὸν διὰ τῶν μειδιαμάτων των καὶ ἑνὸς

— Γειά σου, Μῶμο!

Ἀνέμεινεν ἐπί τινα λεπτὰ μέχρις οὗ οἱ συστρατιῶταί του ἀπομακρυνθέντες ἐξηφανίσθησαν εἰς τὴν καμπὴν τῆς ἀτραποῦ.

Ὁ οἰκίσκος τῆς Τασούλας εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν ἐκτὸς αὐτῆς ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ μικροῦ καλλιεργημένου ἀγροῦ, τοῦ ὁποίου μέρος ἐχρησίμευεν ὡς κῆπος λαχανικῶν καὶ ἑτέρωθεν ἄλλο μικρὸν μέρος περιτοιχισμένον ὡς μάνδρα δι' ὀλίγα τινὰ κτήνη. Ὁ οἰκίσκος χαμηλὸς καὶ μονώροφος ἐν μόνον μικρὸν παράθυρον εἶχεν ἐπὶ τῆς προσόψεως καὶ τὴν θύραν ἡμιάνοικτον. Ὁ Κίμων ἐπλησίασε προσπαθῶν νὰ καταστείλῃ μικράν τινα συγκίνησιν, ἡ ὁποία ἐθόλου τὰ βλέμματά του καὶ ἠλλοίου τὴν ὄψιν του πρὸ τῆς θύρας ἐστάθη ἀκουμβῶν τὸ ὅπλον του ἐπὶ τοῦ κατωφλίου. Εἰς τὸν ἐκ τούτου κρότον μικρός τις θόρυβος ἀπήντησεν ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς οἰκίας καὶ φωνὴ εὔηχος καὶ δροσερά,

— Ποιός εἶνε;

Εὐθὺς δ' ἐπεφάνη προσελθοῦσα νεαρὰ χωρικὴ πτωχῶς ἀλλὰ καθαρίως καὶ ἐπιμελῶς ἐνδεδυμένη. Ἦτο αὐτή.

Ἅμα ἰδοῦσα τὸν νέον δὲν ἐδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ μικρὰν ἀνακραυγὴν ἐκπλήξεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ πᾶς ἄλλος ἐκτὸς τοῦ Κίμωνος θὰ διέκρινε καὶ ἕνα τόνον χάρᾶς· τὸ βλέμμα της ἔλαμψεν, ἡ μορφή της ἐπορφυρώθη· ἀλλ' εὐθὺς ἀναλαμβάνουσα ὕφος σοβαρὸν καὶ σχεδὸν σκυθρωπάζουσα ἐχαμήλωσε τοὺς ὀφθαλμούς.

— Καλημέρα, Τασοῦλα.

— Καλή σου 'μέρα· ἀπήντησε δειλῶς αὕτη· καὶ προσέθηκεν ὑψοῦσα ἐπ' αὐτοῦ τὰ ὄμματα ἔμπλεα παιδικοῦ φόβου:

— Πάλι ἦλθες; πάλι ἦλθετε; δὲν ξέρετε πῶς οἱ Τοῦρκοι πιάσανε τὸν κάμπο μὲ τ' ἄλογα καὶ εἶνε σὲ μιὰ ὥρ' ἀπὸ τῆς Κερασιές;

Ὁ Κίμων ἔμεινε κατάπληκτος· αἱ εἰδήσεις αὗται ἦσαν ἐντελῶς νέαι δι' αὐτόν· οὐδεὶς ἐφαντάζετο τοὺς Τούρκους τόσον πλησίον καὶ τοιαύτας θέσεις κατέχοντας· καὶ ὁ ἀρχηγὸς λοιπὸν τί ἠγνόει;

— Ποιὸς σοῦ τῶπεν; ἠρώτησεν ἀνησύχως τὴν νεάνιδα.

— Ὁ πατέρας μου· ἦλθε χθὲς τὸ βράδυ ἀπὸ τὸν κάμπο καὶ ἔτρεξε νὰ τὸ 'πῇ τοῦ καπετὰν Μήτσα. Οἱ Τοῦρκοι εἶνε μπουλοῦκι, ἀμέτρητοι.

Ὁ Κίμων ἐν τῷ τεταραγμένῳ βλέμματι τῆς χωρικῆς, ἐνῷ τῷ ὡμίλει, ἔβλεπε τὸν κίνδυνον· ἐν τῷ ἠχῷ τῆς φωνῆς της ἠσθάνετο αὐτόν· ἀορίστως ἐνόει ὅτι τὴν φορὰν ταύτην ἡ προσπέλασις τῶν Τούρκων ἦτο πράγματι κίνδυνος· δὲν ἐπρόκειτο περὶ συνήθους τοῦ πολέμου περιπετείας, περὶ ἐπικειμένης μάχης, ἥτις εἶχεν ἐπιζητηθῆ, ἢ τὴν ὁποίαν οὐδεὶς θὰ ἐσκέπτετο ν' ἀποφύγῃ.

Πολλὰ σώματα ἐθελοντῶν ὑπὸ διαφόρους ὁπλαρχηγοὺς εὑρίσκοντο ἐγκατεσπαρμένα εἰς τὰ Ζαλοχώρια· καὶ οἱ Τοῦρκοι κατέχοντες διὰ μεγάλων δυνάμεων τὴν πεδιάδα τοῦ Βώλου καὶ τὰς Κερασιάς, τὰ ἐκράτουν ἐντελῶς ἀποκεκλεισμένα ἐπὶ τῆς στενῆς χερσονήσου· πᾶσα πρὸς τὸ Πήλιον διέξοδος τοῖς ἦτο ἀδύνατος.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ ἰδέαι συγχρόνως ἐξεγειρόμεναι ἐν τῇ διανοίᾳ τοῦ Κίμωνος τὸν ἄφινον ὡς ἀπολιθωμένον πρὸ τῆς Τασούλας, ἡ ὁποία ἔτι μᾶλλον διήνοιγε τοὺς μεγάλους ὀφθαλμούς της, βλέπουσα ἐνὶ τῆς φυσιογνωμίας τοῦ νέου ὁποῖα ἀποτελέσματα ἐπέφερον οἱ λόγοι της.

Καὶ αὐτὸς τὴν ἠτένιζε, καὶ ἐνῷ πρώτη του ἰδέα, πρώτη του ὁρμὴ εἶχεν ὑπάρξει τὸ νὰ δράμῃ εἰς τὸ στρατόπεδον ὅπως μεταδώσῃ εἰς τὸν ἀρχηγὸν τὰς σοβαρὰς εἰδήσεις, δὲν τὸ ἀπεφάσιζε, καὶ συνερχόμενος ἐκ τῆς ἐκπλήξεως καὶ προσπαθῶν ν' ἀναλάβῃ ὕφος ἀδιαφορίας καὶ μειδιῶν,

— Καλὰ εἶσαι, Τασοῦλα; τὴν ἠρώτησε· πόσος καιρὸς ποῦ δὲν σὲ βλέπω! εἶσαι 'λίγο χλωμή γιατί;

— Σοῦ φαίνεται· εἶμαι καλά· μὰ σεῖς θὰ χτυπηθῆτε σήμερα αὔριο μὲ τοὺς Τούρκους...

— Αὐτὸ θέλουμε καὶ 'μεῖς· μὲ 'θυμώσουνα καμμιὰ φορὰ αὐτὸν τὸν καιρὸ ποῦ δὲν 'δωθήκαμε;

— Μὰ τὸ 'ξέρατε σεῖς ποῦ εἶνε οἱ Τοῦρκοι;

— Δὲν θέλω νὰ 'ξέρω τίποτε, Τασοῦλα, ὅταν σὲ βλέπω· πές μου λοιπὸν ἂν μ' ἀγαπᾶς λιγάκι...

— Πάλι τὰ ἴδια! δὲν θὲς νὰ τ' ἀφήσῃς αὐτὰ τὰ λόγια καὶ τὰ καμώματα;

— Σ' ἀγαπῶ, Τασοῦλα· ἐσένα πάντα συλλογίζομαι, ἐσένα ὀνειρεύομαι· γιατί δὲν μὲ πιστεύεις;

— Ἄς' τα αὐτά· νὰ πᾷς νὰ τὰ πῇς 'ς τὰ κορίτσια τοῦ τόπου σου· ἐγὼ δὲν εἶμαι γιὰ σένα μήτε σὺ γιὰ 'μένα· πήγαινε, πήγαινε νὰ φέρῃς τὰ μαντάτα 'ς τοὺς συντρόφους σου.

— Ἔχεις δίκαιο, πρέπει νὰ πάω· ἴσως θὰ κτυπηθοῦμε ἀπόψε ἢ αὔριο· ποιός ξέρει ἂν θὰ σὲ ξαναϊδῶ· αὐτὴ τὴ φορὰ δὲν θὰ μοῦ δώσῃς ἕνα φιλί;

— Ἄϊντε, ἄϊντε... καὶ ἡ μορφή της ὠχρία καὶ κατένευε τοὺς ὀφθαλμούς· καὶ διὰ φωνῆς ἐσβεσμένης προσέθηκε· Πήγαινε 'ς τὸ καλὸ καὶ ἡ Παναγιὰ μαζύ σας.

Ὁ Κίμων ἔκαμε κίνημα ὡς θέλων νὰ περιβάλῃ αὐτὴν διὰ τοῦ βραχίονος· ἡ νεᾶνις ἀπεσύρθη βιαίως καὶ συσπῶσα τὰς ὀφρῦς προσήλωσεν ἐπὶ τοῦ ἐθελοντοῦ βλέμμα πλῆρες ὀργῆς καὶ θλίψεως.

— Φύγε! ἀνεφώνησεν.

— Ἐκάκιωσες πάλι;

— Φύγε!

— Μὲ διώχνεις, Τασοῦλα; ἐγὼ κακὸ δὲν σῶκαμα· γιατί; Καὶ ἡ φωνή του ἐγένετο γλυκεία καὶ περιπαθής.

Ἡ νεᾶνις ἐφάνη ὡς μετανοοῦσα διὰ τὸ ἀπότομον τῶν λόγων της καὶ μετριάζουσα τῆς φωνῆς της τὸν τόνον ἐπανέλαβε:

— Πήγαινε, πήγαινε μὲ τὸν Θεό.

— Κίμων! Κίμων! ἠκούσθη αἴφνης φωνὴ καλοῦσα αὐτόν.

Ἦσαν οἱ τρεῖς σύντροφοί του ἐπαναστρέφοντες δρομαίως. Κάποιος βεβαίως θὰ εἶχεν ἀναγγείλει αὐτοῖς τὰ διατρέχοντα.

— Ἔλα, ἔλα, Κίμωνα, μὴ χάνωμε καιρό!

Ὁ Κίμων ἐστράφη τελευταίαν φορὰν πρὸς τὴν Τασοῦλαν ἀποτείνων αὐτῇ χαιρετισμὸν διὰ τῆς χειρός.

— Ἔχε γειά, Τασοῦλα 'περήφανη. Καὶ ἔσπευσε πρὸς τοὺς συντρόφους του μεθ' ὧν ὁρμαίως ἔλαβε τὴν πρὸς τὸ ὀροπέδιον ἀτραπόν.

Ἡ Τασοῦλα προέκυψε τῆς θύρας καὶ τὸ βλέμμα της ἔνδακρυ, μεστὸν μελαγχολίας ἠκολούθησεν ἐπὶ βραχὺ τὸν ἀπερχόμενον ἐθελοντήν, καὶ ἀφοῦ αὐτὸς δὲν ἐφαίνετο πλέον, ἀκίνητος προσήλου τοὺς ὀφθαλμούς της ἀπλανεῖς πρὸς τὸ αὐτὸ σημεῖον οὐδὲ κἂν σκεπτομένη ν' ἀπομάξῃ τὰ θαλερὰ δάκρυα, ἅτινα διὰ τῶν παρειῶν της σιωπηλῶς ἔρρεον.

(Ἕπεται τὸ τέλος). Α. Γ. Η.

Η ΕΠΑΝΟΔΟΣ ΤΟΥ ΟΥΓΚΩ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ

Ἦτο Δευτέρα, 5 Σεπτεμβρίου 1870, ἐπαύριον τῆς πτώσεως τῆς αὐτοκρατορίας, ὅτε ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ παρουσιάζετο εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῶν Βρυξελλῶν, ἔνθα διένεμον τὰ διὰ τὴν Γαλλίαν εἰσιτήρια, καὶ διὰ φωνῆς, ἥτις ἀκουσίως αὐτοῦ ἔτρεμεν ὑπὸ συγκινήσεως, ἐζήτει «ἓν εἰσιτήριον διὰ Παρισίους». Ἀκόμη τὸν βλέπω καὶ τὸν ἀκούω. Ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοῦ Σεδάν, ἠκολούθησα τὴν ὁδὸν τῶν Βρυξελλῶν, ἔνθα ἐν εὐνοήτῳ ἀγωνίᾳ, μεταβαίνων ἀπὸ τοῦ ταχυδρομείου εἰς τὸ τηλεγραφεῖον, διῆλθον τὴν πυρετώδη ἡμέραν τῆς 4 Σεπτεμβρίου. Τὴν ἑσπέραν, ἐπὶ τῇ εἰδήσει τῆς ἀνακηρύξεως τῆς δημοκρατίας, συνεφωνήθη ὅπως τὴν ἐπαύριον ἀναχωρήσῃ διὰ τοὺς Παρισίους ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, παρὰ τῷ ὁποίῳ εἶχον τὴν τιμὴν νὰ δειπνῶ. Ὁ κ. Ἀντώνιος Προύστ, τὸν ὁποῖον εἶχον ἐπανεύρει ἐπὶ τῶν βελγικῶν συνόρων, ἐπανερχόμενον ἐκ Σεδάν, συνωδοιπόρει μεθ' ἡμῶν.

Ἐκουσίως ἐξόριστος ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς εἰς αὐτὸν χορηγηθείσης ἀμνηστείας ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ διέμενε μακρὰν τῆς Γαλλίας μετὰ τῆς ἀμετατρέπτου ἀποφάσεως νὰ τηρήσῃ τὸν δὶς ὀμωθέντα ὅρκον αὐτοῦ, τὸ πρῶτον ἐν ταῖς *Τιμωρίαις*, εἶτα δὲ ἐν ταῖς δημοσιευθείσαις ἐπιστολαῖς του: «Θὰ ἐπανέλθω, ὅταν ἐπανέλθῃ ἡ ἐλευθερία!».

Δὲν ἠπειλεῖτο πλέον ἡ ἐλευθερία τῆς Γαλλίας, ἀλλὰ φεῦ! ἠπειλεῖτο ἡ ἀνεξαρτησία της. Ὁ Οὐγκὼ ἠδύνατο καὶ ὤφειλε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ πολιορκούμενα Παρίσια. Εἴχομεν τὴν τιμὴν νὰ εὕμεθα ἐκ τῶν συνοδοιπόρων τοῦ ποιητοῦ, καὶ αἱ ἐλάχισται λεπτομέρειαι τοῦ ταξειδίου ἐκείνου δὲν διέφυγον τῆς μνήμης μας.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην τῆς 5 Σεπτεμβρίου ὁ Βίκτωρ Οὐγκώ, φέρων πῖλον καστόρινον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καὶ παρὰ τὸ πλευρὸν δερμάτινον δισάκκιον συγκρατούμενον διὰ λωρίου, ὠχροπρόσωπος καὶ συγκεκινημένος, παρετήρησεν ὁρμεμφύτως τὸ ὡρολόγιόν του, ὅταν ἐπροχώρησε νὰ ζητήσῃ εἰσιτήριον. Ἐφαίνετο ὡς νὰ ἤθελε νὰ γνώσκῃ ἀκριβῶς τὴν ὥραν, καθ' ἣν ἐτελείωνεν ἡ ἐξορία του. Τοσαῦτα ἔτη εἶχον παρέλθει ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐδέησε νὰ ἐγκαταλίπῃ ἐντὸς τῶν Παρισίων, ἅτινα εἶχε γοητεύσει ἡ μεγαλοφυΐα του, νὰ ἐγκαταλίπῃ οἰκίαν, βιβλία, ἔπιπλα, εἰκόνας μέχρι τῶν ὑγρῶν ἔτι ἐκ τῶν τελευταίων στίχων του τετραδίων. Ἀλλ' ἤδη οὐχὶ κατὰ μῆνας, ἀλλὰ κατὰ λεπτὰ ὑπελόγιζε τὸν χρόνον, ὅστις τὸν ἐχώριζε τῆς στιγμῆς καθ' ἣν θὰ ἀνεφώνει: Ἰδοὺ ἡ Γαλλία!

Ἀφοῦ παρετήρησε τὸ ὡρολόγιόν του, μοὶ εἶπεν, ὠχρότατος:

— Ἰδοὺ δεκαεννέα ἔτη ἐπερίμενα αὐτὴν τὴν στιγμήν!

Πιστοὶ φίλοι συνώδευσαν μέχρι τοῦ σταθμοῦ τὸν Οὐγκὼ ἐπανακάμπτοντα εἰς τὴν πατρίδα. Ὁ ἀγαθὸς καὶ γενναῖος Καμίλλος Βερρύ, τὸν ὁποῖον ὁ Κάρολος Οὐγκὼ εἶχε χαρακτηρίσει ἐν τοῖς *Ἐξορίστοις* αὐτοῦ, ἔκλαιε σκεπτόμενος ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀκολουθήσῃ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον ἐθαύμαζε καὶ ἠγάπα. Τὸ *τραῖνον* ἀνεχώρησε, καὶ ὁ Οὐγκὼ διέμενεν ἀκίνητος ἀπέναντι ἐμοῦ, παρατηρῶν διὰ τῆς θυρίδος, ἀγωνιῶν ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι ὑπερέβη τὰ σύνορα, καὶ ὅτι ἔμελλον νὰ ἀπο-

καλυφθῶσι πρὸ αὐτοῦ τὰ δένδρα, οἱ λειμῶνες, τὸ ἔδαφος, ὁ ἀήρ καὶ ὁ οὐρανὸς τῆς πατρίδος.

Ἐντὸς τῆς φερούσης ἁμάξης εἶχον καταλάβει θέσιν ὁ Κάρολος Οὐγκώ, ἡ Κυρία Δρουέ, ὁ κ. Ἀντώνιος Προύστ, καὶ ἡ μέλλουσα καὶ θελκτικὴ κυρία Ἐδουάρδου Λοκροά. Νομίζω, ἂν καὶ δὲν εἶμαι βέβαιος, ὅτι οἱ πρίγγιπες τῆς Αὐρηλίας διὰ τοῦ αὐτοῦ τραίνου ἐπανέκαμπτον εἰς τὴν πατρίδα των.

Οὐδέποτε θὰ λησμονήσω τὴν βαθεῖαν καὶ ὑψηλὴν ἐντύπωσιν, τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν εἰς τὸν μέγαν ποιητὴν, ἡλικίας τότε ἑξήκοντα ἑπτὰ ἐτῶν, καὶ λευκανθέντα ἐν τῇ ἐξορίᾳ, ἡ θέα τοῦ πρώτου γάλλου στρατιώτου, τὸν ὁποῖον διέκρινεν ἀπὸ τοῦ βάθους τῆς ἁμάξης.

Ὅμιλος ἐκ τοῦ σώματος τοῦ Βινοά, ἄνδρες κατακουρασμένοι, ἐσκονισμένοι, βορβοροστικτοι, πελιδνοί, ἀποτεθαρρημένοι, ἐξετείνοντο, καθήμενοι ἢ ἐξηπλωμένοι, κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ. Ἔφευγον τοὺς πλησιάζοντας οὐλάνους, καὶ ἐπανήρχοντο εἰς τὴν μεγάλην πόλιν. Ἀνεγινώσκετο ἡ ἥττα εἰς τὰ βλέμματά των, ἡ ἠθικὴ ἀδυναμία ἐν τῇ στάσει των ἦσαν σκυθρωποί, ρυπαροί, συνηρπασμένοι ὑπὸ τῆς τροπῆς, ὡς χάλικες ὑπὸ τῆς λαίλαπος. Ἀλλὰ πῶς! ἦσαν στρατιῶται τῆς Γαλλίας μας, ἐφόρουν τὴν προσφιλῆ στολήν της, τὸν κυανοῦν ἐπενδύτην, τὸ ἐρυθρὸν πανταλόνιον, καὶ ἐτήρουν ἐν τῇ καταστροφῇ τὰς τρίχρους σημαίας των.

Παχέα δάκρυα ἐπλήρωσαν αἴφνης τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Βίκτορος Οὐγκώ, καὶ προκύψας, εἶτα δὲ κλίνας ἐπὶ τῆς θυρίδος, ἀνέκραξε δι' ἠχηρᾶς, διαυγοῦς καὶ ἐνθουσιώδους φωνῆς:

—Ζήτω ἡ Γαλλία! Ζήτω ὁ στρατός! Ζήτω ὁ γαλλικὸς στρατός! Ζήτω ἡ πατρίς!

Οἱ στρατιῶται, συντετριμμένοι ὑπὸ τοῦ κάματου, παρετήρουν αὐτὸν ἀορίστως καὶ σκυθρωπῶς, δίχως νὰ ἐννοοῦσί τι.

Ἐκεῖνος ἐξηκολούθει ἀπευθύνων πρὸς αὐτοὺς ἐνθαρρύνσεις καὶ ἐπευφημίας, ὡς ἤχους σάλπιγγος· «Ὄχι, ὄχι! δὲν πταίετε σεῖς· σεῖς ἐπράξατε τὸ καθῆκόν σας!»

Καὶ ὅταν τὸ τραῖνον ἐπανελάμβανε τὴν πορείαν του, τὰ δάκρυα ἔπιπτον ἡρέμα ἐπὶ τῶν παρειῶν του καὶ ἐξωλίσθαινον ἐντὸς τῆς λευκῆς γενειάδος του.

Εἶχε ζήσει ἕως τότε ἐν τῇ ὑπερηφάνῳ καὶ ὑψηλόφρονι ἀπάτῃ ὅτε ἡ Γαλλία ἦτο ἀνίκητος. Υἱὸς στρατιώτου, εἶχε πιστεύσει ὅτι οἱ στρατιῶται τῆς πατρίδος του ἦσαν προωρισμένοι εἰς τὴν δόξαν, καὶ ὄχι εἰς τὸ αἶσχος. Πατριώτης, εἶχεν ἐπιφυλάξει διὰ τὸν τόπον του τὴν κενδυνωδεστέραν καὶ ὡραιοτέραν ἐκ τῶν θέσεων, τὴν πρώτην, τὴν ἐμπροσθοφυλακήν. Καὶ πᾶσα ἐλπὶς κατέρρεε! Τὸν ἤκουσα τότε ψιθυρίζοντα ὑποκώφως μεθ' ὕψους βαθείας ὀδύνης·

— Εἴθε ποτὲ νὰ μὴ ἐπανέβλεπα τὴν Γαλλίαν, ἂν πρόκηται νὰ τὴν ἐπανίδω καταμερισμένην, ἡλαττωμένην, τοιαύτην ὁποία ἦτο εἰς τὴν ἐποχὴν τοῦ ΙΓ'. Λουδοβίκου!

Καὶ ἐπανέβλεπα εἰς τοὺς μαύρους ὀφθαλμοὺς τοῦ Βίκτωρος Οὐγκὼ τὰ δάκρυα τῆς πατριωτικῆς ὀδύνης καὶ ἤκουα πάντοτε τὴν φωνήν του:

— Ὦ! νὰ τοὺς ἐπανίδω εἰς τοιαύτην θέσιν! Νικημένους νὰ τοὺς ἐπανίδω! Τοὺς στρατιώτας τῆς πατρίδος!

Τὸ πρῶτον αὐτοῦ γεῦμα ἐπὶ γαλλικοῦ ἐδάφους ὁ Βίκτωρ Οὐγκὼ ἔλαβεν ἐν Τερνιὲ (Tergnier). Ἡ ἄφιξίς του εἶχε προαγγελθῇ, καὶ ἡ αἴθουσα τοῦ ἑστιατορίου ἦτο πλήρης περιέργων, συνωστιζομένων. Ἀλλὰ φαγητὸν δὲν ὑπῆρχε.

— Δὲν ὑπάρχει τίποτε ἄλλο παρὰ ψωμί, τυρὶ καὶ κρασί, εἶπον εἰς τὸν Οὐγκώ.

— Εἶνε ἀρκετόν.

Τότε ἐζήτησα παρ' αὐτοῦ νὰ μοὶ χορηγήσῃ τὴν τιμὴν ὅπως τῷ προσφέρω τὸ πρῶτον γεῦμα, ὅπερ θὰ ἐλάμβανεν ἐν τῇ Γαλλίᾳ.

— Ἐπιμένετε; μοῦ εἶπε μειδιῶν.

— Σᾶς παρακαλῶ!

— Ἔστω! εὐχαρίστως!

Περατωθέντος τοῦ γεύματος, ἔλαβεν ἐν συγκινήσει μεθ' ἑαυτοῦ τεμάχιον ἄρτου, τοῦ πρώτου ὃν συνήντα ἐν τῇ πατρίδι του, καὶ ἀνήλθομεν εἰς τὸ τραῖνον. Διετήρησε τὴν μνήμην τοῦ ἄρτου ἐκείνου τοῦ Τερνιέ, ὅστις ὑπῆρξε σχεδὸν πᾶν ὅ,τι εἶχε φάγει τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ ἐνίοτε ἠγάπα νὰ ὁμιλῇ περὶ αὐτοῦ εἰς τὰς συνδιαλέξεις του.

— Σεῖς μοῦ ἐπροσφέρατε τὸ πρῶτον φαγητόν, τὸ ὁποῖον ἔλαβον ἐπανερχόμενος εἰς τὴν πατρίδα! μοὶ εἶπε πολλάκις. Ἔγραψα μάλιστα στίχους εἰς τὸ τεμάχιον ἐκεῖνο τοῦ ἄρτου, τοὺς ὁποίους θὰ εὕρουν μίαν ἡμέραν.

Καθ' ὅσον ἐπλησιάζομεν εἰς Παρισίους, ὁ Οὐγκὼ καθίστατο σκεπτικός, συγκεκινημένος, ὠχρότερος.

— Ἤθελον νὰ ἐπέστρεφα σιωπηλὸς καὶ μόνος εἰς τὴν πολιορκουμένην πόλιν, ἔλεγε· νὰ φθάσω νύκτα, ἔρημος, ὅπως εἶχα ἀναχωρήσει ἀπὸ αὐτήν.

Τὴν δεκάτην τῆς νυκτὸς τὸ τραῖνον ἐσταμάτα εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Βορρᾶ· ὁ Μερίς, ὁ Βακκερῆ, ὁ Φραγκίσκος Οὐγκώ, εὑρισκόμενοι εἰς Παρισίους, ὥρμων πρὸς τὴν θυρίδα, τὸν περιεπτύσσοντο, τὸν ἀπῆγον.

— Σιγά! εἶπεν ὁ Οὐγκώ, δεικνύων εἰς αὐτοὺς τραῖνα τινά· ἐκεῖ μέσα εἶνε πληγωμένοι.

Ἔξω, τὸ πλῆθος ἀνέμενεν ὅπως τὸν ἐπευφημήσῃ. Τότε εἶπεν·

— Ἔρχομαι ἐδῶ νὰ πράξω τὸ καθῆκόν μου.

Συνοδευθεὶς ὑπὸ τοῦ πλήθους μέχρι τινός, ἠχαρίστησεν αὖθις, ἐν τῇ γωνίᾳ τῆς ὁδοῦ Λαβάλ, εἰπών:

— Εἰς μίαν ὥραν μοῦ πληρώνετε δεκαεννέα ἔτη ἐξορίας!

(Ἰούλιος Κλαρετί)

Ἐν Ἀθήναις ἐκ τοῦ τυπογραφείου «Ἀνδρέου Κορομηλᾶ» καὶ «Κοραῆ» Ἀνέστη Κωνσταντινίδου 1885 — 45.